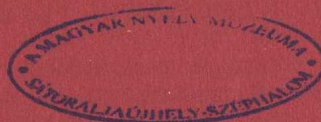

ÉDES

XII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM
1990. JANUÁR-MÁRCIUS
ÁRA: 25 FORINT

ANYANYELVÜNK

NYELVMŰVELÉS ÉS POLITIKA

A tartalomból

Deme László:
Nyelvművelés és politika

Tímár György:
Aki, amely, ami

Lőrincze Lajos:
Amerikázunk?

Balázs Géza:
A rádió humora

Zimányi Árpád:
Még nem kovboj,
de már krossz

Az Anyanyelvápolók
Szövetségének hírei és a
szövetség pályázata

Szende Aladár:
Nyelvismeret és magatartás

Szilágyi Ferenc:
Háztáji szólások

Graf Dezső:
Jön a Yo-gi

Bozsik Gabriella:
Káros kisbetűsítések

Az Országos Középiskolai
Tanulmányi Verseny magyar
nyelvi pályázatfeltételei

1.

„A nyelvvédelem: fajvédelem” – szögezte le elmarasztalóan egy cik-kecske címe, nem sokkal felszabadulásunk után, a harmincas évek második felének s a negyvenesek első néhány esztendejének elmarasztaló bírálatként. S bár az ítélet volt olyan igazságtalan, mint amennyire rövid és frappáns, az azért nem mondható, hogy minden alapot nélkülözött volna. A háborús kábulat utáni újraindulás reprezentatív vissza-és előrettekintő tanulmánykötetének (Nyelvművelésünk főbb kérdései. Budapest, 1953) szerkesztője, Lőrincze Lajos, Bevezetőjében így jellemzi ezt a korszakot: „Kitűnő kezdetek után...hangjában, tartalmában, elvi állásfoglalásában elsekélyesedik a nyelvművelés. Tagadhatatlan, hogy jelentős tömegsikereket ér el, de a népszerűsődéssel egyidőben vonulnak vissza a munkától a valódi szakemberek, s a mozgalom vezetése, irányítása a nyelv dolgaiban csak fél-ig-meddig jártas, de annál harciasabb dilettánsok kezébe kerül” (i. m. 8).

A nyelvművelő munkában részt vevőknek ez a kicserélődése – mint a fogalmazás is érezteti – nem oka a nyelvművelés akkori „elsekélyesedésének”, ítéleteiben szubjektív, hangnemében agresszívvá válásának; hanem következménye. Az ok: a közszellem, a társadalmi tömeghangulat. A tudomány – a nyelvtudomány is – megteheti, hogy elszigetelődik az élettől, a gyakorlattól; mint mondani szoktuk: elefántcsonttornyába zárkózik, ha távol kíván maradni a mindennapok viharaitól, a megoldandó, megoldatlan vagy épp megoldhatatlan időszerű problémáktól. Mint tette is, kijelentvén: a nyelvtudós olyan, mint a biológus, aki csak vizsgál, leír, osztályoz, jellemez, de nem minősít, nem ismer hasznos és ha-

szontalan növényeket; a gondozás, a metszegetés, a gyomnak minősülők irtása már nem az ő feladata, hanem a kertészé.

Persze még ez a korszak sem volt azért teljes egészében negatív. A nyelv tudós bűvárai, ha hátrább húzódtak is, tény- és törvényfeltáró tevékenységükkel nemcsak a múlt megismerését segítették, hanem a jelen megértését és a jövő megtervezését, kimunkálását is. Csak épp az ő hangjuk volt akkor a gyengébb, s annak visszhangja a törtebb, elmosódóbb; mert a politika – az akkori – azokat engedte, sőt helyezte előtérbe, akik (még ha akaratlanul is) az idegen szavak kritikátlan, válogatás nélküli elutasításával, a „romlott pesti aszfaltmagyarság” kigúnyolásával s egyebekkel a nacionalista indulatok szítását segítették.

2.

A társadalmi megújulás törekvéseit támogatni kívánó, szemléletében és módszereiben újat kereső nyelvművelésnek tehát volt mit felülvizsgálnia a megelőző korszakból. De volt hová visszanyúlnia is. Alapelve, melynek értelmében a nyelvművelés *alkalmazott nyelvtudomány*, korábbi felismerésre épült, amit például Pais Dezső így fogalmazott meg, még a huszas évek végén: „a nyelv fejlődésének tudományosan megalapozott ismerete nélkül általában nem lehet megtalálni az értékeléshez a helyes szempontokat” (idézi Lőrincze: i. m. 11). A kitűzött cél sem a nyelvnek valami öncélú tisztántartása volt már, hanem „a nyelvi kultúra emelése”, vagyis az, hogy „a nyelvi igényességnek a lehető legmagasabbra való növelése népünk minél

(folytatás a 3. oldalon)

ÉDES

ANYANYELVÜNK

Megjelenik
a Magyar Tudományos
Akadémia
anyanyelvi, helyesírási
és magyar nyelvészeti
bizottságának, valamint
a Magyar
Nyelvtudományi
Társaságnak,
a TIT országos magyar nyelv
választmányának és
a Széchenyi Társaságnak
a támogatásával.

A szerkesztőbizottság
elnöke:
Lőrincze Lajos

Szerkesztőbizottság:
Deme László
Fábián Pál
Halasy Nagy Endre
Rácz Endre
T. Nagy Gábor

Felelős szerkesztő:
Bencédy József

Helyettese:
Grétsy László

Szerkesztő:
Csatár Imre

A rajzokat Dallos Jenő
és Kaján Tibor
készítette.

Szerkesztőség:
Budapest, VII.,
Kazinczy u. 23-27.
1364 Budapest
Pt. 122.
Kiadja:
a Széchenyi Társaság

Felelős kiadó:
Dr. Rubovszky András

Megjelenik negyed-
évenként.

Egy szám ára: 25 Ft.

Előfizethető:
a Széchenyi Társaságnál
Sobieski János u. 40. I. e. 1.
közvetlenül vagy
postautalványon.

Előfizetési díj: fél évre 50 Ft,
egy évre 100 Ft.

A Széchenyi Társaság köszönti az Olvasót!

A magyar nyelv ápolása századok óta a nemzet legjobbjainak programja. E beköszöntő nem vállalkozik arra, hogy a nyelvápolás és -művelés elsőrendűségéről elmélkedjen. A szerkesztőség tagjai, közéleti és tudományos munkásságuk, a nyelv iránti elkötelezettségük a zálog arra, hogy a lap létével bizonyítson. Társaságunk a lét, a lap fenntartására vállalkozott. Megtisztelőnek tartjuk a feladatot és méltónak Névadónkhoz.

A Széchenyi Társaság tudományos és közművelődési társaság, mely nem szerveződött politikai párttá, de nem pártatlan a jövő Magyarországnak alakításában, a pártállam erkölcsi „hagyatéká”-nak következetes felszámolásában.

„A közélet nem vonatkoztathat el az etikai kritériumoktól...amikor egy nemzet erkölcsi szövete szétmállik, akkor mindentől tarthatunk...Az állampolgárok feladata, hogy a politikai programok közül azokat válasszák ki, amelyek az észhez és az erkölcsi érdekekhez igazodnak.” (II. János Pál)

A Széchenyi Társaság a névadó életművének tanulmányozása, közgazdasági, pénzügyi, hungarológiai tagozata révén a Szellemet tartja ébren tagjaiban; expedíciós bizottságunk lovas, evezős, gyalogos túrái, emléktúrái a test épségét szolgálják.

Szándékunk szerint az Édes Anyanyelvünk című lap nyitott lesz a nyelv, az oktatásügy problémái előtt.

Fórumot adunk nem „akadémikus” álláspontoknak is. A nézeteket ne a bársonyszék tekintélye, hanem a Tudás dicsőítse vagy adja át az enyészetnek.

Fontosnak tartanánk a magyar nyelv, a helyesírás tanításának kérdéseit lapunkban elemezni, és ehhez kérjük a tanárok közreműködését. Várjuk a határainkon túl élő – elsősorban a szomszédos – magyarság véleményét, kéréseit, javaslatait.

„Nemzeti lélek nélkül nemzeti erőre emelkedni képtelenség, ezért a legnagyobb türelem és a különvélemények legteljesebb tisztelete esetén sem tarthatjuk az anyanyelve ellen forduló magyart másnak, mint hazaárulónak. Kössünk hát nyelvünk megtartására és nemzetünk kifejlesztésére erényfrigyét. Mi, kiket a honi iskolák maszlaga és a honi előítéletek mirigye, hála az egeknek, még nem fosztott meg minden természetes ítélőképességtől, s kik keblünkben is érzünk valami meg nem szűnő meleget, mely hol vígabban, hol gyérebben áramol, aszerint, hogy éppen derül vagy borul a honi ég.” (Gróf Széchenyi István: Hunnia)

Kívánok a lapnak tartós, derült eget s magyar szívünkben meg nem szűnő meleget.

Dr. Rubovszky András,
a Széchenyi Társaság főtítkára

Tartalom

Deme László: Nyelvművelés és politika	1
Dr. Rubovszky András: A Széchenyi Társaság köszönti az Olvasót!	2
Tímár György: Aki, amely, ami	4
Bencédy József: Változások lapunk életében	5
Lőrincze Lajos: Amerikázunk?	6
Szilágyi Ferenc: Háztáji szólások	7
Balázs Géza: A rádió humora	8
Kerekes Barnabás: A beszédművelő körök működ(tet)éséről	9
Tolcsvai Nagy Gábor: Spontán beszéd?	10
Holczer József: Megbukott a diák és a tanár	10
Heltainé Nagy Erzsébet: A magyar nyelvi norma érvényesítése	11
Kemény Gábor: Vajdasági magyar nyelvművelő napok	12
Pálur Endréné: Az „Anyanyelvi órjárat” eredményeiről	12
Z. Szabó László: Az anyanyelv hete Szlovákiában	12
Az Anyanyelvápolók Szövetségének pályázata	13
Az Anyanyelvápolók Szövetségének hírei	13
Szende Aladár: Nyelvismeret és magatartás	14
Péter László: Begyűűzés	14
Kovalovszky Miklós: Név és jelentés	15
G.R.: A hétjegyűeket, hogyan?	15
Zimányi Árpád: Még nem kovboj, de már krossz	16
Graf Rezső: Jön a Yo-gi	16
Pontozó	17
Haader Lea: Benkő Lóránd: A történeti nyelvtudomány alapjai	18
G.R.: A hazai nyelv a nemzeti szeretetnek legszorosb kapcsa”	19
Bozsik Gabriella: Káros kisbetűsítések	19
Figyelmező	19
Postaláda	20

(folytatás az 1. oldalról)

szélesebb rétegeire kiterjedjen" (uo. 12).

Ez a negyvenes évek végén, az ötvenesek elején kezdődő új korszak sem volt független persze a politikától. Csak épp más előjellel: a demokratizmus megteremtésének, majd kiszélesítésének reményétől fűtve. „Minden ember beszél – írtam akkoriban –, s fejlődésünk öröndetes eredményeképpen egyre többen szólalnak meg nyilvánosan is; hogyan lehetne hát a nyelvművelés egy szaktudománynak magánügye! Nem magánügy, ma már semmi esetre sem az. A nyelv ápolása, tisztán tartása, csiszolása közös ügy, minden magyarul beszélő ember ügye, az egész nemzet ügye” (Ápoljuk nyelvünket! Budapest, 1954. 4). Figyelmünk tehát kiszélesedett, áttért a nyelven túl a használatára és a használójára, mondván: „a zavarosan, gondatlanul fogalmazott mondatok aligha érik el céljukat, aligha valószínűsíthetjük meg tökéletesen a pontos gondolatközlés fontos feladatát” (uo. 3).

Már ekkor világossá vált: a közéleti beszédkultúra és a *demokratizmus* a legteljesebb kölcsönviszonyban vannak egymással. „A beszélő tömegektől elszigetelődött, a bevonásuk és közreműködésük nélkül folyó nyelvművelő munka hamarosan öncélú játékká válik; a tömegeket bevonva és helyesen vezetve viszont alkotó, a fejlődést irányító, átütő erejű tényezővé nőhet” (uo.).

3.

S a másik oldalon: „Ha majd az egyszerű járókelőnek is feltűnik egy rossz helyesírású vagy helytelen megfogalmazású cégtábla vagy felirat; ha majd az egyszerű újságolvasónak is szemet szúrnak a nyomtatásba is becsúszott »tollficamok«; ha a színházi büfészünetben a darab mondanivalóján s a színészi játékon kívül a színészi beszédmodor, a szép magyar kiejtés is társalgási téma lesz: akkor mondhatjuk azt, hogy van már nyelvi közvélemény is társadalmunkban, amely eleven és tisztító erővel hat nyelvünk életére és továbbfejlődésére” (A nyelvi ismeretterjesztés kérdései. Budapest, 1962).

Hogy az igény és a szándék régi és töretlen, az a korszak egyik arculatát tükrözi. Hogy a folyamatos erőfeszítések ellenére is főleg szándék és igény maradt a „szívünkben szóló”

embertömegek kinevelése, az sem kevésbé jellemzője a korszaknak, – csak épp a másik arcának. A nyelvművelésnek ebben az időszakban is a *politika* szabta ki a mozgásterületét, mégpedig lehetőségeiben is, korlátaiban is. Az optimizmus, az erős akarás, amely e kor írásainak többségét jellemzi, nem a naivitás jele, csak a hegyeket is megmozgatni igyekvő hité. Azé a bizakodásé, hogy ha sikerül a nyelvművelést átíratni politikával – az emberies közéletiséggel, a tiszta gondolatot hordozó értelmes szó igényével –, akkor talán megmozdul a világ...

Aztán napjainkra meg is mozdult; bár persze korántsem ettől. A csiszolt, elfojtott hangú álvitákat egyre valószínűbbá váltják fel. Nem hiánycikk már a „direktben fogalmazott” gondolat, a keresetlen szó. Nem kell már tessékelnünk a megszólalókat, hogy azt mondják ki kertelés nélkül, ami a szívüket nyomja. Felrepedt a félelmek burka, s az egyre táguló részen át ömlik az őszinte beszéd. Amire a nyelvművelés hosszú időn át hiába törekedett, azt a politika robbanásszerűen elérte: kinyíltak a szájak, mégpedig egyre inkább az egyenlőség alapján.

4.

Ámde ez egyelőre inkább a *modortalanság egyenlősége* még. Azt tükrözi: van szemünk a látásra, fülünk a hallásra és szánk a szólásra. De nincs meg, nem fejlődött ki bennünk a magatartás, az érintkezés, az együttélés kultúrája. Nem tudunk kértelkedni, helyteleníteni, kérni, javasolni; mi *tiltakozunk* és *követelünk*. Nem felváltani vagy leváltani akarjuk az alkalmatlannak ítélteteket, hanem *agygabba taposni*. Akiről úgy érezzük: megteveszti az állampolgárokat, azt azzal vádoljuk: *átveri* őket. Igen: ami a szívünkön, az a szánkban. S ez nem volna baj, ha a szívünkön csak aggodalmak és javító szándékok feküdnek, nem pedig bundás indulatok. Így azonban a közéletben is, nyelvhasználatában is eluralkodhatnak a dzsungel törvényei.

S eddig még csak a „civil” politikális hangjáról szoltunk, a hivatásosat képviselőről, a tömegtájékoztatóról nem. Pedig volna mit mondani róla: abba is beszűremlik, idestova áramlik már az utcaiség, olykor az útszélesség. A riportban megkérdezett kívülállók indokolatlan letegezése,

olykor „lemagázása”; a henyén oda-vetett, modortalan „Mondja!”; a szalagról lejátszott riport rosszmájú utó-kommentálása, amire a kérdezett már nem válaszolhat; olcsó szövickek, lapos szellemességek pufogtatása; rövidnadrágos-papírcsákós kamaszoskodás egyes ifjúsági műsorokban (olykor másokban is): mindez nem akadály már nivódíjak elnyerésének, sőt, olykor mintha épp alapjául szolgálna.

Mikor egyszer a rádió nyelvi bizottsága leszögezte: romlott a rádió beszédkultúrája, bár talán nem annyit, mint az általános: az egyik részlegvezető azzal kapta fel a fejét, hogy akkor jó lesz vigyázni, mert elszakadunk a hallgatók tömegeitől. Elfeledve, hogy a tömegtájékoztató feladata: szolgálni, nem pedig kiszolgálni; s hogy nyelvhasználata és érintkezésmódora nem csupán tükör, hanem ezzel *szentesít*, *terjeszt*, *alakít* is; amit megakadályozni nem tud, legalább késleltetni kell.

5.

Így állt elő számunkra minőségleg új helyzet. Az előző időszak fő törekvését így jellemeztem: „a nyelvművelést átíratni politikával”, hogy az emberek szívükből szóljanak. Most az ajkak nyitva már; csak hogy a szívek túltelítettek, s a tartalom nem találja a formát. A feladat így fordult hát: *a politikát átíratni nyelvműveléssel*, azaz beszéd-érintkezés-magatartáskultúrával; hogy a szó őszinte maradjon, de ne legyen bántó. A nyelvi nyelvhasználati forma oldaláról is segíteni kell annak kifejlődését, amit toleranciának szoktak hívni, de inkább empátiának és humanitásnak nevezhetnénk: az embertisztelet megadását a partnernek, azt a vele-érzést, hogy tudom: az én életem regényének legkisebb epizódszereplője is főszereplő a maga élete regényében...

Ha először csupán formában, pusztán csak modorban is, de azt kellene beleplántálni mindenki: a demokratizmus nem a magam emberségének és egyenrangúságának elismerésével kezdődik, hanem a többiekével. Mert igaz, hogy a tartalom szabja meg a formát; de az is, hogy a forma visszahat az általa hordozott – és másokhoz közvetített – tartalomra.

Deme László

AKI, AMELY, AMI

Mai nyelvhasználatunk egyik leggyakoribb hibája a vonatkozó névmások (*aki, amely, ami*) helytelen használata.

A tömegtájékoztató eszköz nyelvezetét tanulmányozva, arra a kétségbeesítő következtetésre kellett jutnom, hogy még értelmiségiek körében is tömérdek e tekintetben is a zűrzavar. Kéthárom éve, amikor először tettem szóvá ezt a jelenséget, házi statisztikám szerint még „csak” 60-70 százalékban használták tisztelt újságíró kollégáim és riportarlányaik így vagy úgy helytelenül a vonatkozó névmásokat. Ez a szám ma már 75-80 százalék körül mozog!

Az első hiba: az *egyeztetés hiánya*. Példa: „Azok az intézkedések, *aminek* révén” (*amelyek* helyett); „Azok az újságcikkek, *amelyben*...” (Ha egyszer cikkek, akkor értelemszerűen *amelyeket* kéne írni, mondani.)

A második hibatípus: *személyként beszélünk országokról, vállalatokról, bankokról, csapatokról*: „Azok az intézmények, *akik*...”; „Azok a rétegek, *akik*...” Ez a hiba talán a sportnyelvből terjedt el, akárcsak a *hibát vét* szókapcsolás, de ma már nemcsak sporttudósítók, hanem miniszterek és egyetemi tanárok is így beszélnek, tisztelet a kivételnek.

A típus altípusa: amikor személyből csinálnak tárgyat. Pl.: „az a pedagógus, *amely*...” (Nem *amelyik*, mert az még hagyján.)

A harmadik hibatípust azoknál a szónokoknál és hírlapíróknál figyelhetjük meg, akik *nem ismerik az amely és az ami közti különbséget*. Ez a hibatípus is két

altípusra osztható. Az elsőre példa: „Mindazt, *amelyet* elértünk, magunknak köszönhetjük.” Itt a *mindaz* általános, mibenléte nincs meghatározva; itt tehát csakis az *ami* volna helyénvaló: „Mindaz, *amit* elértünk...” Más a helyzet, ha a *mindaz* konkrét alakot ölt; azaz főnévvel *megnevezett* dologra vonatkozik: „Mindazt a *sikert*, *amelyet* elértünk...” Itt már az *amely* az igazán megfelelő névmás, habár – szó, mi szó – itt az *ami* használata korántsem akkora hiba (akár el is nézhetjük az alkalmazónak), mint az *amely*-é a nem konkretizált *mindaz* után.

Van a harmadik hibatípusnak egy mulatságos – szerencsére ritka – altípusa is: amikor az *ami* helyett éppen az *amely*-t próbálják meg fölruházni a főmondat állítmányára visszautaló funkcióval. Pl.: „Felállt, *amely* annyit jelentett, hogy vége a kihallgatásnak.” Így azok fejezik ki magukat, akik azt hiszik, az *ami* és az *amely* között az a különbség, hogy az utóbbi választékosabb.

Következzék a negyedik hibatípus. *Másra vonatkozik a rámutató szó, másra a névmás*. Példa: „Azoknak az országoknak a zászlói, amelyek ma itt lengenek...” Kell-e mondanom, hogy nem az országok lengenek, hanem a zászlók? Helyesen így szólna a mondat: „Azoknak az országoknak a zászlói, amelyekéi ma itt lengenek...” Másik példa: „Akik reggel mégis látták, annak az az oka...” Hosszasan sorolhatnám a hasonlóan „löttyögő” mondatokat.

Végül az ötödik (igaz, ritkább, de terjedőfélben lévő) hibatípus.

Még újságírók közül sincs mindenki tisztában azzal, hogy a *vonatkozó névmás* – éppúgy, mint a határozatlan névelő – *alanyi ragozást követel meg*, nem tárgyasat. Így helyes: „A határozat, amelyet fölszedtünk...”; „Az iskola, amelyet több havi késéssel ugyan, de fölépítettek...” Sokan mégis tárgyas ragozást használnak ilyen esetben: „A határozat, amelyet fölszedtük...”; „Az iskola, amelyet...fölepítették...” (Ilyen hiba különösen olyankor fordul elő, amikor a vonatkozó névmás és az állítmány közé hosszabb bővítmény ékelődik, az olvasószerszű pedig sörözni ment.)

Amint látható, a szellem és a toll embereinek egy része sem képes arra, hogy a vonatkozó névmás használatának valamennyi buktatóját elkerülje. Ennek fő okát abban látom, hogy a mai iskola nem adja meg a nyelvi biztonsághoz szükséges elemi tudnivalókat a diákoknak. Romló, elszegényedő nyelven hallok harsogni hazafias szólamokat. Szánalmas ellentmondás! – Senki se döngesse honfiúi kebelét, amíg e kebelből csak megcsúfolt magyarságú szövegek törnek elő!

A megoldás? – Bizony csak hosszabb távon képzelhető el. A művelődési miniszternek elsősorban is vissza kellene állítania az általános iskolákban a régi elemi iskolák egyik legfontosabb tantárgyát, a beszéd- és értelemgyakorlatot. Mert ott kezdődik el minden beszéd. Az értelemnél. És már egészen kicsi korban.

Timár György

A nyelvész nem biológus és nem is bogarász

4 ÉDES ANYANYELVÜNK

Agyagba tapossa

Változások lapunk életében

Sokan kérdezték tőlünk, telve aggodalommal az őszi hónapokban, igaz-e, hogy – más kulturális folyóiratokkal együtt – a mi lapunk is megszűnik. Elhangzottak ugyanis – pl. a televízióban – olyan bejelentések, amelyek miatt ez az aggodalom reális volt.

Hogy mi a mai helyzet a többi kulturális folyóirattal, azt nem tudjuk pontosan, de azt örömmel jelenthetjük be kedves olvasóinknak, aggódó barátainknak, hogy az Édes Anyanyelvünk folyamatos megjelenését, fennmaradását sikerült biztosítanunk. Ebben jelentős segítséget nyújtott – a szükséges anyagiakat is ideértve – a művelődési miniszter, a minisztériumnak a folyóiratokkal foglalkozó szakmai apparátusa, továbbá Kodály Zoltánné és a Kazinczy-alapítvány. Támogatásukat ezúttal is köszönjük.

A Pallas Lapkiadótól – mely alapításától fogva fenntartotta az Édes Anyanyelvünket – a kiadó és a minisztérium kezdeményezésére meg kellett válnunk, s új gazdát kellett keresnünk. Ez az új gazda, egyben kiadó, a Széchenyi Társaság, mely „a legnagyobb

magyar” örökségét vállalva kíván tevékenykedni a magyar nép és nemzet szellemi felemelkedésén, a kiművelt emberfők sokasodásáért; s amely örömmel, készséggel vállalta lapunk pártfogását. Számunkra is öröm s szinte kézenfekvő adottság, megtiszteltetés, hogy anyanyelvünk ápolásának ügyét összekapcsolhatjuk a társaság törekvésével,

Az új helyzetben szükségét érezzük, hogy – eddigi alapelveink megtartásával – tartalmilag gazdagítsuk és formailag megújítsuk lapunkat. A tartalmi gazdagításnak része a közéleti nyelvvel, a regionális köznyelviességgel, a kiejtési normával, beszéd és magatartás sokféle összefüggésével való erőteljesebb foglalkozás, de mindenekelőtt az anyanyelvi mozgalmak támogatása, szervezése s a határainkon kívül élő magyar nemzeti kisebbségek nyelvének figyelemmel kísérése.

Megszüntetjük az eddigi rovatbeosztást, de megtartjuk az eddigi témaköröket, sőt a fentiek szerint bővítjük is őket. Tervünk sze-

rint elmaradna a keresztretjvény, s ennek fejében több nyelvi fejtrőrt adnánk; kérjük olvasóinkat, írják meg erről a véleményüket.

Szeretnénk kiszélesíteni – diákokkal, egyetemi, főiskolai hallgatókkal is – a lapunkba írók táborát. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy az Édes Anyanyelvünket minél többen olvassák a határainkon kívül élő magyarság körében, nemcsak itt, szomszédainknál, hanem szerte Európában, Amerikában és más földrészen.

Anyagi alapjaink összezsugorodása miatt jelentős mértékben csökkentenünk kellett az újjászervezett szerkesztőség létszámát, s emelnünk kellett a lap árát. Köszönjük a szerkesztőbizottságból kényszerűségből kivált tagjaink értékes munkáját, olvasóink eddigi támogatását; kérjük mindnyájukat, külön is az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjait, álljanak továbbra is lapunk, az anyanyelv ügye mellett.

Bencédy József
felelős szerkesztő

Éber szemmel, füllel

KI VAGY MI AZ ÉLŐ?

A virágkoszorú? A csokor? Egyik sem! Hanem: Luft Mária, a koszorú- és csokorkötő. És természetesen a virágok, amelyekből a koszorúkat és a csokrokat kötik. A lefényképezett feliratszöveg azonban egészen mást sugall! Ilyenféleképpen kellett volna a felirat szövegét megfogalmazni:

LUFT MÁRIA
élővirág-koszorúk és -csokrok készítője

T. Urbán Ilona

Tanulmányi verseny

A Művelődési Minisztérium magyar nyelvi pályatételei az Országos Tanulmányi Verseny keretében:

1. Ifjúsági csoportok nyelvi és nem nyelvi jelei, jelzései;
2. Anyanyelvi önéletrajzom;
3. Napjaink retorikája.

A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó és a Hazafias Népfront január elejétől feleáron kínálja megvételre az Iratszerkesztési és -fogalmazási tanácsadó című könyvet (Szerk.: Deme László és Grétsy László). A 444 oldalas kötet 128 forintos áron megvásárolható vagy megrendelhető kizárólag a kiadó Széchenyi István Könyvesboltjában, Budapest, V., Szent István tér 4. (Levélcím: 1374 Budapest, Pf. 556.)

Amerikázunk?

Tudjuk, nagyon is jól tudjuk, hogy a munkát sokféleképpen lehet végezni. Főként persze kétféleképpen: jól és rosszul. Az utóbbi módon dolgozókra és „tevékenységük” kifejezésére, jellemzésére nyelvünkben (s valószínűleg más nyelvekben is) igen sok szó, kifejezés van. Nyilván nem véletlenül. Ime, néhány ezek közül, mutatóba. Melléknevek: *ácsorgó, csavargó, dologtalan, lusta, munkakerülő, naplopó, semmittevő*; – igék: *bliccel, henyél, hever, lajhárkodik, lazál, lézeng, lebzsel, lóg, lustálkodik, őgyeleg, ténfereg, teng-leng, tétlenkedik*; – szólások: *büdös neki a munka, egész nap döglik, elmenne a dolog temetésére, immel-ámmal végzi munkáját, lopja a napot, sütteti a hasát...*

Meg a címül írt ígét is szoktuk mondani: *amerikázik*.

Az utóbbinak az ellentmondásos voltára egykori kedves barátom, az egyik legnagyobb amerikai nyelvészeti intézmény vezetője, Lotz János szokott tréfásan emlékeztetni: *Ti amerikáztok, mi Amerikában nem amerikázunk!*

Amerika – nyelvünk a tanú rá – a mi szemünkben a régi időkben (is?) a sikerek, a nagy lehetőségek hazája volt. *Megtalálta Amerikát* – mondták, mondják arról, aki valamilyen nagyon sikeres vállalkozásba fogott, sok pénzt hozó ötlete támadt, vagy éppen – igen gazdagon nősült. Talán hitelesebb a kép, ha költőink vallomását idézem. Juhász Gyulának Amerika az álmok országa, „az aranyhimű távol”. Tóth

Árpádnak is a boldogság, a boldogulás szimbóluma:

*Amerikámat, amíg élek,
Sohse lelem, szomorú Kolombus.* Babitsnak az aranymező. Az „Óda a Bűnhöz” befejező sorai:

*Gallián Caesart te vezetted át és
új aranymezőt kereső te leltél
Amerikára.*

De idézhetném Babbitstól „Mozgófénykép” című ironikus versét is, amely így végződik:

*Ah! Amerikába! csak ott túl a tengeren,
ott van az élet!*

*Ah! Amerikába miért nem utazhatom én
soha véled...*

*Ott van az élet, a pénz, az öröm, s a
kaland tere, küzdeni tér:*

*tengve a drága kenyéren unalmasan itt
nyavalyogni mit ér?*

Nos, az ellentmondás megfigyeltése egyszerű, megtalálható Történeti-etimológiai szótárunkban, de bővebben is írt róla Kiss Lajos a Magyar Nyelvőr 87. évfolyamában.

Az *amerikázás* a munkásmozgalom kifejezőkészletéből való: a bérharc egyik eszköze volt, a lassabban dolgozás, a munka késleltetése, tehát voltaképpen (lassító) sztrájk. Ez Skóciából indult el, majd Amerikában is meghonosodott, s nálunk ezek az Amerikából kapott hírek hagyták a legmélyebb nyomot a bérharcról. Ezért *amerikázás* a neve. Mint Kiss Lajos írja, Oroszországban – úgy látszik – az olasz munkásmozgalom ilyen jellegű eseményei keltettek feltűnést, erre utal az *italjanszkája sztácska* kifejezés is.

No persze, ami az egyik oldalról nézve jogos küzdelem, a má-

sik fél – tehát a munkáltató – szemében lázadás, izgatás, munkakerülés, lazálás; az ilyenekkel szemben a megfelelő módon kell eljárni.

Mint a Pesti Naplóban is írták a század elején (1906. szeptember 15.): „*Amerikázó*, engedetlen és izgató munkások kizárandók és hétközben bármely órában elbocsátandók.”

A bérért való harcnak ez a formája, lehetősége nemcsak a munkásság körére korlátozódott régen sem. Felmerült például a pedagógus-társadalomban is! Őket így védi a Pesti Hírlap 1910-ben: „A tanárság nem fog *amerikázni*, mert sokkal jobban szereti hivatását, de a megsértett tanár mégsem tud úgy tanítani, mint azelőtt.”

Adataim a Nyelvtudományi Intézet Nagyszótári anyagából való. Ebben a gazdag, értékes gyűjteményben találtam egy „adomát” is, amely a Borsszem Jankónak a század elején megjelent egyik számából való, s amely az egykori humorisztikus, képes hetilap politikai irányvonalát is mutatja, de kérdéses szavunk használatára is jó példa.

– Szocialista-e az Úristen? – szól a kérdés. A felelet így hangzik: nem, „Mert ü szent Fölsége hat nap alatt megcsinálta ezt a világot, pedig *amerikázással* még ma is szépen eldolgozhatja rajta”.

Lőrincze Lajos

Kár a szóért

„Az anyanyelvet valóban el lehet felejteni. De nemcsak külföldön, idegen nyelvek uralkodói légkörében vagy szomszédságában – el lehet felejteni idehaza is. Ha nem arra használjuk, amire való, a nyelv meghanyatlik. Ha nem az igazat fejezzük vele ki, s ha nem a legsürgetőbb, legizzóbb álmainkat bízunk rá, elsorvad, mint szerelem híján élő nők.”

(Csoóri Sándor)

Háztáji szólások

Még elemi iskolai tankönyvünkből emlékezem Gárdonyi Géza kedves elbeszélésére „Az én falum”-ból, egy közmondás születéséről. A történetben arról van szó, hogy az iskolapadláson berendezett magtárból elismervény ellenében gabonát vihetnek a megszoruló gazdák kölcsönbe, hogy majd újkor a csapott vékát – kamatként – tetejessen visszahozzák. A kölcsönről elismervényt kell írni az iskola tantermében. Tóth Antal is elviszi a maga két véka búzáját s három véka rozsát, csak akkor támad némi baj, mikor az elismervényt alá kell kanyarítani. Az első három betű még csak megy, de aztán megakad Tóth Antal tolla. De halljuk magát a szemtanút, Gárdonyit:

„Harmadik betűnek megint egy irtózatoss nagy T betűt kanyarít, szinte megsercen belé a kalamus.

No de itt meg is áll.

Néz.

Vakarint egyet a tarkóján.

Megmártja, kiföccsenti a tollat. Színtelen szeme rámered a papírosra.

Újra márt, meg újra föccsönt és újra néz, anélkül, hogy tovább írna.

– No – fakad ki a bakter –, ha a végömet érzöm, kendet hívom el végröndöletöt írnya.

– Ha addig be nem áll valahová íródiáknak – teszi hozzá Istenes.

Tóth Antal belevörösödik a nagy gondolkodásba. A homlokán kesze-kusza ráncok torzólnak össze.

– Szentje ne légyön – mondja a tollat mérgesen lecsapva –, elfelejtöttem a nagy efföt.

S fölkel és úgy elsiet az iskolából, mintha hajtanák.”

Hanem ezzel nincs vége a históriának: október vége felé az egyik falusi bement a városba vásárolni, de a sok megbízás közt a hordók kifüstöléséhez valóként, az „islóg”-ot elfelejtette:

„Fodor meg is érkezik este. Rakja a könyvet meg az orvosságot az asztalra.

– Hát az islóg? – kérdi Burucz András.

– Az áldóját – feleli Fodor föllebb taszítva a homlokán a kalapját –, úgy elfelejtöttem én azt, mint Tóth Antal a nagy efföt.”

A „Magyar szólások és közmondások” kötetébe ugyan nem került bele, de szűkebb, „háztáji” használatban bizonyára élt egy ideig. Ahhoz, hogy megírjam a magam „háztáji szólás”-ait, az adott indítást s ösztönzést, hogy tárgyamhoz nemrégiben érdekes adatra bukkantam abban a szép emlékkönyvben, amelyet Rab István görög–latin szakos pápai kollégiumi tanár s igazgató emlékére állítottak össze egykori tanítványai s mindenekelőtt leánya, Rab Zsuzsa, a jeles költő és műfordító.

A pápai kollégium számos kiváló nyelvész adott a tudományak: Balázs János, Imre Samu, Lőrincze Lajos, Rácz Endre, Süle Jenő mind le is tették emlékező írásukat a rangos kötetbe, amely Rab István születésének századik évfordulójára jelent meg, a Pápai Öregdiákok Baráti Körének fáradozásából. Ebben olvashatjuk Lőrincze Lajos tollából:

„Egy ... gyakori mondásának keletkezéstörténetére ... jól emlékszem, mert többször is elmondta. A meglepő dolgokkal kapcsolatban ezt a szóláshasonlatot szokta idézni: *föltűnt neki, mint Jancsinak a sörösüveg*. – Na, tudjátok, hogyan tűnt föl Jancsinak a sörösüveg? – Nem tudjuk – feleltük kórusban a harmadik alkalommal is. Ő aztán – bár nyilván sejtette turpisságunkat – elmondta harmadszor is a nevezetes eseményt, amely szerint nagy verekedés volt a kocsmában. Jancsit egy sörösüveggel fejbe verték, ő meg késsel válaszolt. Bírósági ügy lett a dologból, s Jancsi így adta elő a történetet: Ildogáltunk békésen a kocsmában, bejött a komám, fölkapott egy sörösüveget s a fejemhez vágta. Persze ez nekem azonnal föltűnt.”

S most, hogy a magam házatájáról, az általam ismert „háztáji szólások”-ból is bemutassak valamit: vidám diáktársaságunkban szélteben járta e szólás-mondás, ha valaki összezőrdült a társával, vagy nézeteltérése támadt valakivel: *Összekülőnbözött, mint Tamás a prefektussal*. Tamás a mi kis községünkben élt, de nem a környék kálvinista gimnázium-

maiba – Békésre vagy Mezőtúrra – járt, hanem a gödöllői premontrei atyákhoz, ami önmagában is furcsa dolog volt szemünkben.

Egyszer aztán kiderült, hogy már nem Gödöllőre utazik vissza kis kék-fehér hajtókás szürke galléroköpenyegében, hanem más, távolabbi iskolába. Eltanácsolták – sugdosták. S mikor egyszer rákérdeztünk, voltaképpen mi is történt, némi zavarral, de magabiztosan vágta ki magát: „Á, semmi, csak *összekülőnböztem a prefektussal*”. Ami duplán is mulatságosan hangzott számunkra: a mi iskolánkban ismeretlen *prefektus* éppoly előkelő ködösítésnek tetszett szemünkben, mint az ugyancsak szokatlan, nagyképpű *összekülőnbözik*; úgyhogy attól fogva járta a szólás, ha valaki összezőrdült a fölöttesével (s ráadásul mellébeszéléssel akarta elkenni a történetek kínos következményeit): *Összekülőnbözött, mint Tamás a prefektussal*.

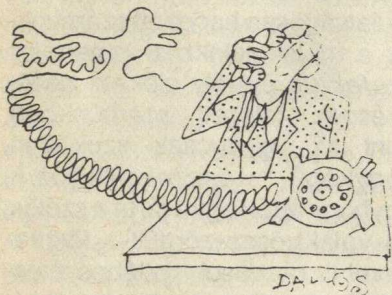
Nem kevésbé érdekes a másik helyi érdekű szólásmód eredete sem, amely így hangzott: *Lemaradt, mint Madar Tibi a királyságról*. E szólás hőse, a szomszédos Körös-parti község tanítójának fia, testi-lelki jó barátja volt a helybeli református lelkész hasonlító korú csemetéjének, aki iránt – azért is, mivel félkézen is tudta a kézenállást – különös tisztelettel viseltetett. Még kisiskolás korukban tette föl valaki a szokványos kérdést: Na, aztán mi szeretnél lenni, ha megnősz, Tibike? – Király szerettem volna – felelte mélabúsan, szinte könnyekkel a szemében hősünk –, de az már nem lehetek, mert az már Zolti lesz. A történetet elhozták a királyságra pályázó másik kislegény szülei a mi falunkba is, ahol szólásmondás lett – háztáji használatban –, ha valaki elől elfoglaltak valamilyen elképzelt jó helyet: *Lemaradt, mint Madar Tibi a királyságról*.

S most, íme, átnyújtom szélesebb körű használatra. Hátha a közös – a közösség is – felkapja valamelyiket, közhaszonra, közhasználatra.

Szilágyi Ferenc

A rádió humora

Ezzel a címmel jelentetett meg 1931-ben a rádió népszerű bemondója, Scherz Ede – a közkedvelt Scherz bácsi – egy kis kiadványt. Gyűjteményében közreadta a rádiózással összefonódott életének, valamint a korabeli Magyar Rádiónak seregnyi anekdotáját, tréfás eseményét. A kötet egyik fejezete, az „Ötven rádiótréfa” mai szemmel már nem olyan mulatságos, de minden-

„Kanári van a vonalban”

esetre kortörténeti jelentőségű. A rádió természetesen ma is van humora. Kommunikációs sajátosságából fakadóan ez a humor többnyire nyelvi humor. Egy részét a rádióban dolgozó emberek munka közben tett megjegyzései, a másikat a hullámhosszon szétsugárzott akart vagy akaratlan megnyilatkozások, kiszólások (népszerűen: *bakik*) alkotják.

Nézzük tehát a rádió mai humorát! A műsorkészítés technikai körülményeibe olykor azért avatják be a hallgatót, hogy időt nyerjenek az akadályok elhárítására. Például: *Elnézést, de közben ráléptek a kábelelemre*. A közvetítővonalban olykor föllépő zaj (kommunikációelméleti terminussal: *csatornazaj*) néha az érthetlenségig zavarja a közleményt. Egyik népszerű rádiósunk állítólag a következő kifejező metaforával illette a vonalban keletkező zajt: *Bocsánat, kanári van a vonalban!* A technikai eszközök tréfás hangzású metaforikus-metonimikus nevel szintén színezik a műsorvezető szövegét: *Van nálunk egy halom guriga, azaz magnótekercs, vagy: Egészen*

friss bakelitot tartanak kezükben munkatársaim. A *guriga* természetesen a hasonlóság miatt lett a magnószalag, a *bakelit* pedig az anyaga révén lett a hanglezárló kifejezése.

A műsorvezetők fontos feladata a műsorszámok összehangolása, a hallgató figyelmének fölkelése, háttérinformációk nyújtása, a műsor „alaphangjának” megteremtése. E cél érdekében szívesen alkalmaznak humoros, szöveges fordulatokat. A kíváncsi műsor monoton névfölsorolását például tréfás megjegyzésekkel oldják: *Kérte: Ádám Irén, Rém. Itt lakik*. Vagy egy „önigazolás” a terjedelmes névsorért: *Elnézést, hogy ilyen részletesen olvastuk föl a neveket és a címeket, de az a tapasztalatunk, hogy a kedves rádióhallgatók szívesebben hallgatják a neveket, mint a kért számot*.

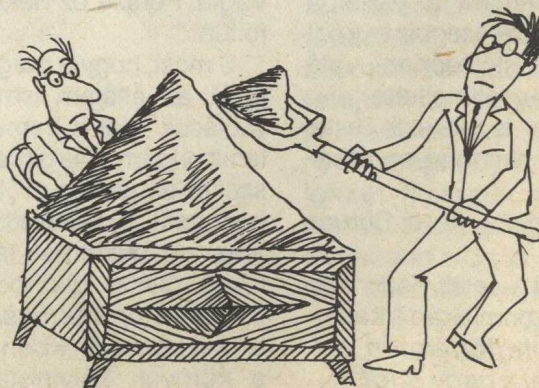
A konferálási megoldások között főleg a „könnyebb fajsúlyú” műsorokban szívesen alkalmazták a szavak többértelműségén alapuló szövegeket. Például: *A mai utolsó felvételünk nem egy utolsó!* Ugyancsak a szöveges kategóriájába tartozik a szóalakutánzás (hasonló szóalakok rímeltetése). Például: *Frissen szültekről már volt szó, most következzenek a frissensültek*. A műsorközlők szeretik eltorzítani, átalakítani a megszokott, ismert frazeológiai kapcsolatokat. Ezek ugyancsak humoros hatást váltanak ki: *Mindenkit érhet ballestest* (a *Mindenkit érhet bal eset* helyett); *Kinek a pop, kinek a popné* (a *Kinek a pap, kinek a papné* helyett). Egy politikai műsorban inkább a nyelvi ironia kerül előtérbe. Ezt eredményezi a

szavak ellentétes jelentését felhasználó konferálás. Például: *Nagyrákoson ezen a hétvégén tehát kinyithatják a vízcsapot*. *Törökszentmiklóson viszont minden hétvégén bezárhatják a szülőotthont, Szolnokra kell menni szülni*.

A véletlen elszólások, bakik – bármilyen kegyetlenség más báján nevetni – megmosolyogtatják, megnevetetik a hallgatót, de olykor a rádiós kollégákat is. A bakiknak többféle típusa van. Az egyszerű baki az, amikor egy szót, szófordulatot nem tud kimondani a bemondó. Ennél jóval zavaróbbak az „értelmes” bakik, amelyek esetében könnyen félreértés származhat. A legáltalánosabb azonban mégis az, amikor a „mikrofonláz” izgalmaiban néhány dolgot összekever a beszélő. Például: *A jutalmat telefonon küldjük el neked*. A köztűz helytelen alkalmazása ugyancsak tréfássá teheti a közleményt: *Hatodikán személygépkocsi indul Münchenbe, de ez visszajön tizenkettedikén*. Vagy egy egyszerű kapcsolási zavar: *Főleg lányok, asszonyok foglalkoznak férjhezmenéssel*. A bakizó a mondat végére érve észrevette a helytelen kapcsolást, s ezt egy újabb mondatban helyre is igazította.

A rádió nyelvi humora, ironiája is hozzájárulhat ahhoz, hogy a személytelen „dobozhang” igazi társunk, családtagunk legyen. Persze – a fentebb idézett típusban – megvan a veszélye az iskolás, az „önképzőköri” humornak, nemegyszer idéetlenkedésnek, s ezt sajnos nem is minden kezdő rádiós tudja elkerülni.

Balázs Géza

A BESZÉDMŰVELŐ KÖRÖK MŰKÖD(TET)ÉSÉRŐL

Nemrégiben (az 1989. évi 2. számban) számot adhattam arról: hogyan szaporodnak, és földrajzilag meg az oktatási intézmények fajai szerint hogyan oszlanak meg az immár országos mozgalmat képviselő Beszélni nehéz! körök. – Ez alkalommal működésükről szeretnék néhány tapasztalatot és gondolatot közzétenni; nem is csupán a magunkét.

Keletkezésük történetét és érdeklődésük körét tekintve a körök két típusba sorolhatók. Sok helyen már *meglevő*, működő nyelvművelő körök kapcsolódtak a Beszélni nehéz! mozgalomhoz, s úgy dolgoznak a „nagy család”-ban, hogy azért az eredeti tevékenységi körüket is őrzik. Színjátékosok, könyvbarát körök, művelődési otthonok és úttörőházak ifjúsági körei, nyelvi játék szakkörök s hasonló, korábbi programjukat kibővítve, kéthetenként a példamondatokkal (is) foglalkoznak.

A műsorhoz kötődő körök többségének azonban *alaptevékenysége* a Beszélni nehéz! A lehetőségektől függően hetente vagy kéthetenként tartják a szakköri foglalkozásokat, általában egy-két, néha több tanórányi időtartamban. Ennek időpontját célszerű úgy meghatározni, hogy a kedden elhangzó és szerdán megismételt rádióadás anyagát meg tudják hallgatni a kör tagjai, s hogy legyen még mód az adást követő keddig elkészíteni a levelet, és postára adni a közös megoldást.

A szakköri tevékenység két részre bontható. Ahol rendszeresen, minden héten tartanak foglalkozást, ott kéthetenként a rádióadás anyagáról beszélgetnek, a „köztes” hetekben pedig valami más érdekesség kerülhet elő a beszédtechnika, a nyelvművelés, a retorika, a nyelvre vonatkozó egyéb ismeretek széles körű anyagából.

A körök az elhangzó adásokból tájékozódhatnak a mozgalom fontosabb eseményeiről, azok visszhangjáról; más körök életének jelentősebb történéseiről; a szakkörök tagjait érintő és érdeklő egyéb témákról. A műsor szerkesztője időnként rövid összeállítást készít egy-egy szófaj stb. hangsúlyozásának kérdéseiről. A műsorban megismerjük a meg-

előző adás példamondatainak helyes megoldását; megtudjuk az öt jutalmazott (kör vagy személy) nevét; majd meghallgathatjuk az új példamondatok szövegét az eredeti (a beszélő által hibásan elmondott) formában, hangfelvételtől.

A rádióadáshoz kapcsolódó foglalkozásokon a szakkör tagjai kialakítják közös elképzelésüket az új mondatok megoldásáról, a felvételtől bejátszott változat hangsúly-, szünet- és dallamhibáiról. Azt is meg szokták beszélni: a szakkör nevében levelet író (diák vagy tanár) miről számoljon majd be. A levelekből derül ki az is: kik mivel foglalkoznak a szakköri órákon akkor, amikor épp nincs adás azon a héten. Gyakoriak ilyenkor a légzéstechnikai gyakorlatok, nyelvi játékok, monodókák, szituációs játékok, anyanyelvi órjárat, beszélgetések a magatartás- és beszédkultúra gondjairól, beszámoló egy iskolai anyanyelvi rendezvényről, megemlékezés a mozgalom alapítójáról vagy egy neves nyelvész munkásságáról. Ki-ki a kedve, ötletessége szerint döntheti el, mit tart hasznos elfoglaltságnak a „köztes” hetekre.

Nagy segítséget nyújt a szakkör működéséhez, ha van egy *magnetofon*, mert azzal rögzíthetik és többször vissza is játszhatják a példamondatokat. Jól dokumentálja az eltelt időszak szervezését egy *szakköri napló*. Ebbe beragaszthatjuk a Rádióba beküldött levelek másolatát, a kör tagjai rövid beszámolókat írhatnak ide a csoport életének fontosabb eseményeiről. Itt kaphatnak helyet a példamondatok a kék és piros jelölésekkel, s a rádióújságból származó, a helyes megoldást tartalmazó cikk-kivágások.

Érdemes szót ejteni a jutalmazásokról is. Ahol a szakköri tagok vagy az iskolában tanulók közt versenyt hirdetnek, hogy ki készíti a legjobb megoldást, ott célszerű valami kis kézzel fogható jutalommal is buzdítani. Lehet ez helyben készített emléklap, a „dícsőségtáblára” kitett névkártya,

egy szeletke csokoládé vagy bármi más. A kiemelkedő teljesítmény vagy a huzamosabb idejű, folyamatos jó munka (ha mód van rá) könyvvutalvánnyal, könyvvvel is jutalmazható.

Az itt elmondottak a szakkör folyamatos tevékenységére vonatkoznak. Ennek hatékonyságát fölerősíthetjük egy-egy *alkalmi*, kampányszerű megmozdulással is. Több intézményben ünnepi eseménynek számítanak a különféle iskolai versenyek. Ha ezeket sikerül ügyesen elosztani a tanévben, akkor ebben a kampányszerűségben is fellelhető valami rendszeresség. (Szavalóverseny, Kazinczy-verseny, balladamondó verseny, játékos nyelvi vetélkedő, egyéni és csapatverseny nyelvtanból vagy irodalomból, helyesírási vetélkedő, Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny.)

Számos helyről jelezték, hogy „a magyar nyelv hete” rendezvénysorozatán vagy más alkalmakkor neves nyelvészek előadását hallgathatták az iskola tanárai, diákjai. Egyes Beszélni nehéz! körök nyelvvédő napot (napokat) szerveznek; itt arra hívják fel a társak figyelmét, hogy óvakodjanak a nyelvi és viselkedésbeli durvaságoktól.

Úgy tűnik, egyre több helyen érzik úgy a *tantestület* tagjai is, hogy önálló kört alkotva érdemes csatlakozniuk a mozgalomhoz, mintegy példát mutatva tanítványaiknak. A nyelvapolásról tartott nevelői értekezleteken a tanárok jobban megismerik mozgalmunk célkitűzéseit, tevékenységét, s így több segítőkészséget tapasztalhat részükről a szakkörvezető.

Egyre gyakrabban hallunk arról is, hogy a területileg egymáshoz közel eső iskolák nyelvművelő csoportjai felkeresik egymást, s a rutinosabb erőkből álló, tapasztaltabb „családtagok” segítik a kezdőket. Az sem ritka ma már, hogy egymástól távolabb működő körök levelező „testvérkapcsolatba” lépnek. S ez kezd kiterjedni a szomszédos országok magyar tannyelvű iskoláira is.

Kerekes Barnabás

Spontán beszéd ?

Fontos nyelvtudományi tanulmánygyűjteményből idézek az alábbiakban, a Kontra Miklós szerkesztette Beszélt nyelvi tanulmányok című kötetből (melyet a Nyelvtudományi Intézet jelentetett meg 1988-ban). A kötet a mai magyar spontán élő beszéddel foglalkozik, és szövegeket is közöl. Például ilyeneket: „Én azt hiszem, hogy nagyon röviden, talán egypár szóba elhangzott, hogy tulajdonképpen hol dolgozom, mivel tevékenykedem, és én azt hiszem, hogy tulajdonképpen nem is programbeszédre van most szó, mert a későbbiek során lehetőség nyílik arra, hogy a jelöltek, amennyiben elfogadják az illetőket, akkor találkozzanak a választókkal választógyűlés keretében, ahol részleteikbe tulajdonképpen ki tudják fejezni, mi az elgondolásuk, mi az elképzelésük arra, hogy körzet...körzetükben egy esetleges megválasztás esetén mit végezzenek, milyen tevékenységet folytassanak.” (l. h. 6.) Egy tanácstagnak kábeltévéen elhangzott monológja, annak első mondata az idézet. A szöveg többi része is hasonló grammatikájú és stílusú.

Aligha akad valaki, aki még ne hallott volna hasonló spontán megnyilatkozást. Így leírva szó és klejtés szerint mégis elgondolkodtató: milyen nagyfokú gondolati lazaság, ebből eredő szerkesztetlenség, mennyi fölösleges szó, suta nyelvi megoldás van ebben az egyetlen mondatban. Három *tulajdonképpen*, két *én azt hiszem* található itt, kivétel nélkül töltelékszóként. Ha minden fölöslegesen kiiktatunk, szinte felére csökken a mondat.

De a hibás alakokból is lehet gyűjteni egy-kettőt: *programbeszédre van most szó* (*programbeszédre van most szó + programbeszédre van most szükség*).

Az idézett mondat hosszú, még ha a mondategységek önmagukban nem is azok. A teljes szerkezet a végeérhetetlenség benyomását kelti. Csak *hogy* kötőszó mondategységből öt van e szerkezetben, ugyanilyen típusú, de kötőszó nélküliből még három. Fi-

gyelembé véve, hogy mindez előszóban hangzott el, nehezen hihető, hogy az átlag hallgató a mondat vége felé emlékezett volna annak elejére – alkalmasint maga a beszélő sem.

Végül az idézett mondatban – már hosszú, túlbonyolított szerkesztése miatt is – a hivatali bürokratanyelv szóbeli változatának stílusjegyeit lehet fölfedezni; néhány előre gyártott elem is fölbukkan: *lehetőség nyílik arra, választógyűlés keretében, milyen tevékenységet folytassanak*.

E rövid elemzés több tanulsággal is szolgál. Legfőképp azzal, hogy ahol felelős társadalmi tisztséget ellátó ember így, ilyen kapkodóan, nyelvileg szétszórtan beszélhet a nyilvánosság előtt, ott sajnos az átlag beszéd sem lehet igen magas színvonalú. S azzal is, hogy a nyilvános szereplésnek mind fontosabb része lesz a műveltség és vele együtt a kellemes, gördülékeny beszéd, még ha spontán is. Tömegeket meggyőzni, választókat megnyerni, egyáltalán közölni valamit, habogással, mellébeszéléssel eztán már aligha lehet. Persze a rögtönzött beszéd soha nem olyan feszes, mint az írott szöveg, ám ez nem jelenti azt, hogy mindenkitől minden helyzetben ugyanazt a lazaságot el lehet fogadni. A spontán beszéd lehet megformálatlan, de lehet lazaságában is megformált, stílusos és célratörő. A tanácstagtól teljes joggal ez utóbbit várhatják el választói, nem pedig azt a félműveltséget mutató nyelvhasználatot, melyet idézetem példáz.

A nyilvános megszólalás műfaji, nyelvi lehetőségeit is tanulni kell. Ez a tantárgyi rész (a beszéd retorikája, stilisztikája) azonban ma is hiányzik az anyanyelvi oktatás menetéből, s ritkán része az önképzésnek. Amíg ez így marad, illetőleg amíg a mindenkori hallgatóság ellenvetés nélkül elfogadja a szónok zavaros, műveletlen beszédét, addig még hallhatunk a fent idézethez hasonló nyelvi közléseket.

Tolcsvai Nagy Gábor

Megbukott a diák és a tanár...

A címben olvasható meghökentető közléssel egy dolgozat javításakor találkoztam. (Előrebocsátom: nem oktatáspolitikánk helyzete volt a téma!) A mondat még folytatódott: „...a pótvizsgán sem engedte át.” Ekkor derült ki, hogy kéttagú, ráadásul két különböző alanyú mondatról van szó. Az *és* elé tehát feltétlenül vesszőt kellett volna tenni. Azt hittem egy darabig, hogy csupán az iskolások helyesírásának egyik buktagója, vagy éppen hanyagságuk következménye az effajta megmosolyogtató közlés. Tévedtem: napjainkban csak úgy ontják az ehhez hasonló vagy a tán még jobban elképesztő adalékokat a legkülönbébb sajtótermékek.

Egy politikusunk memoárkötetéből idézem pl. a következő mondatot: „Ülök az íróasztalnál, kinézek a Duna-partra és Lengyelországra” – torpanok meg hirtelen. Hogyan lehet ez, hisz a szerző itt, a magyar fővárosban él! Még egy szó várat magára a pontig: „...gondolok.” Ne téveszsen meg senkit az alany azonosága, hogy tudniillik a szerző néz ki, és ugyanő gondol! Ha továbbra sem tesszük ki a vesszőt a „Duna-partra” után, akkor álfel sorolás jön létre. Márpedig a közlő szándékolta két – véletlenül azonos határozóragot kapó – helyhatározó más-más állítmány bővítése. Ezért nem hiányozhat a vessző.

Ugyanebből a könyvből való ez is: „Szól a rádió és egy-egy újság...” A hangosújság kétségkívül szólhat. Csakhogy a mondatnak most sincs vége: „...is befut”. Két igei állítmány, de más-más alannal. Javítsuk ki sürgősen: „Szól a rádió, és egy-egy újság is befut.” Így már rögtön világos.

Holczer József

A magyar nyelvi norma érvényesülése

(Gondolatok egy tudományos tanácskozás után)

1988–89, az átmenet, a fordulat két éve, nyelvi tekintetben is hozott fordulatokat, és megteremtette annak a lehetőségét, hogy a társadalomban zajló mozgások újabb nyelvi változásokat eredményezzenek. Egy kis túlzással talán azt is mondhatjuk, hogy napjainkban nyelvi normaváltásnak lehetünk tanúi és részesek.

Néhány, a felszínen is jól megfogható jelenséggel könnyen érzékeltethetjük e változásokat. Legfeltűnőbb a *megszólításformákban* bekövetkezett váltás, például az *úr, uram; Hölgyeim és Uraim!* gyors térhódítása. Ezzel egyidejűleg bővült, színesedett is a közéleti megszólítások sora: *Tisztelt Országgyűlés!, Tisztelt Ház!, Tisztelt Képviselőtársam!, Tisztelt Uraim!* – halljuk például a *honatyák*-tól a Parlamentben. Változott a nők megszólítása is; bár itt nem lévén olyan, mindenkor alkalmas megszólítás, mint az *úr*, nem ennyire határozott a váltás. De azért a *Hölgyeim!*, az *Asszonyom!* egyre többször elhangzik, akárcsak a *Tisztelt Miniszter Asszony!*; s gyakran üti meg fülünket a pusztán névvel való megszólítás (pl. *Kedves Kovács Magdolna!*), amely korrekt ugyan, de alkalmazhatósági köre nagyon kötött. Eltűnt az *elvtárs*, az *elvtársnő* (már régebben a *szaktárs*, a *polgártárs*), a *pajtás*, a katonai nyelvben viszont feléledt a *bajtárs*. Ki-ki kereshet az alkalomhoz, a mondanivalóhoz illő egyedi, mégis gyorsan normatívvá váló nyelvi formát.

A legmaibb közéleti nyelvben mintha *viasszaszorulóban* volna a tegnap még szinte kötelező, általános érvényű *tegeződés*, a „nyílt, őszinte, baráti légkör” terméke (valójában inkább csak pótléka). Egyelőre az eltérő politikai álláspontból tárgyaló feleken észlelni, hogy természetesebben és ösztönösebben magázódnak,

ezzel is jelezve a köztük lévő távolságot. Ez az aprónak látszó módosulás hozhat magával, illetve indíthat talán mélyebb változásokat: megtörheti azt a nyelvi egyformaságot, amely korra, nemre, foglalkozásra való tekintet nélkül kialakult; a jelenleginél életképeesebb, értékeesebb nyelvi viselkedés- és magatartásmintákat állíthat a fiatalok elé, az árnyaltabb kommunikáció és valószínűbb nyelvi demokratizmus irányába hathat.

Ezek és más jelenségek is szóba kerültek a Nyelvtudományi Intézet és az ELTE Tanárképző Kara által szervezett, a mai nyelvi norma változásával foglalkozó tanácskozáson. A nyelvi norma változásával természetesen nem most kezd foglalkozni a tudomány. De éppen ma, a nyelvi változások mélyebb indítékait is újra kell gondolni annak érdekében, hogy a mai nyelvi mozgások a kívánatos irányba hassanak. Ezért fontos kérdés a *norma fogalma, alkalmazhatósága, érvényesítésének lehetősége*. Ma a norma legalább kétféleképpen értelmezendő. Egyrészt az a bizonyos – elérendő célként kitűzendő, nálunk a nyelvjárások fölé emelkedett – művelt köznyelv, amely az írott és a beszélt nyelv használatának társadalmilag érvényes, helyesnek elismert irányelveit, szokásait, szabályait jelenti, s amelynek alapja a történetileg kialakult *igényes úzus*. Ez tehát a mérce, az elvárás, a viszonyítási alap, amely a mai változó időben sem adható föl. De a norma – s ez már a másik értelmezés – rétegenként, mikrotársadalmanként másképp valósul meg, mert mindenütt megfogalmazódik, hogy adott területen, rétegben, helyzetben mi hogyan helyes. Ilyen értelemben beszélhetünk regionális, helyi, területi, akár egyes rétegeken belüli nyelvi normáról. Érvényes ez természetesen a szomszédos országok magyar nyelvi

ségére is, ahol az idegen nyelvi környezet, a szétszórtság, bizonyos fokú különfejlődés tovább nehezíti a norma érvényesülését.

Mindegyik előadás, kimondva vagy kimondatlanul, abból a helyzetből indult ki, hogy *a normának a legfelsőbb, irodalmi tartománya fellazult*, a nyelvjárások, a társalgási, az ifjúsági nyelv, valamint a szakmai nyelvek bizonyos elemei felszívódtak; ezért nagy kérdés ma, hogy valójában mit is tekintünk normaképző erőnek. Egy tanácskozás erre nem adhat választ, de ebből a szempontból érdemes továbbgondolni álláspontunkat. Egy biztos: kár volna megadni magunkat, alárendelni nyelvi igényességünket a mindennapiság diktálta igénytelenségnek, felületességnek vagy a szaktudományok „zsarolásának”, minthogy azok területén kényelmesebbnek tűnik például az idegen elnevezések megőrzése. A sokféle hatás közepette is érvényes az alapelv: a nyelv mélyebb rétegei, jelentésszerkezete, képző ereje, mondat szerkesztési sajátosságaival, szintaktikai-szemantikai rétegei maradjanak érintetlenül, őrizték meg sajátosságait. Ez pedig, vagyis a „nyelvben él a nemzet” mai igazsága, nagy felelősséget ró mindenkire. Olyan magatartást igényel, amely a felszíni jelenségekkel is szembenőn türelmes, de eszménye változatlanul a hagyományokban gyökerező, az igényességet és világosságot képviselő nyelvi norma.

Vagyis, egyetlen mondatnál megjelenítve: mindenki, aki a nyilvánosság előtt, a tudományban, a kultúrában, a közéletben megszólal, érezze kötelességének, hogy érthető, igényes és hatásos nyelvi köntösbe öltöztesse mondanivalóját, s hogy egyéni színekkel, ha kell, tudatosan tanult nyelvi eszközökkel is éljen.

Heltainé Nagy Erzsébet

Vajdasági magyar nyelvművelő napok

A múlt év őszén kilencedszer rendezte meg a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Egyesület és az újvidéki bölcsészkar Hungarológiai Intézete a Szarvas Gábor nyelvművelő napokat, a jugoszláviai magyar nyelvművelés hagyományos seregszemléjét.

Az eseménysorozat október 28-án a topolyai népkönyvtárban tartott nyelvi vetélkedővel kezdődött, november 10-én Szarvas Gábor adai mellszobrának megkoszorúzásával folytatódott (ugyanitt nyelvművelő tanácskozást és nyelvészeti könyvkiállítást is rendeztek), végül december 5-én az újvidéki bölcsészkaron tudományos ülésszakkal fejeződött be.

A *Nyelvi értékeink és gondjaink* címmel megszervezett ülésszakon nyolc előadás hangzott el. Közülük hetet jugoszláviai magyar nyelvészek tartottak: *Molnár Csikós László* az ottani magyar köznyelv elavulóban levő szavairól, *Papp György* a jugoszláviai magyar nyelvhasználat frazeológiai egységeiről, *Láncz Irén* Herceg Jánosnak, a vajdasági magyar irodalom élő klasszikusának nyelvi értékeiről beszélt; *Rajslí Ilona* az iskolai írásbeli dolgozatokban megnyilatkozó esztétikai törekvésekkel, *Bagi Ferenc* a mondókákkal, *Turi Márta* a földművelés megőrzött tájszavaival, *Katona Edit* a jugoszláviai

magyar sportnyelv, sportújságírói stílus problémáival foglalkozott. Az ülésszakknak – e sorok írójának személyében – magyarországi vendége-lőadója is volt. Előadásomban az ún. pozitív nyelvművelésnek, tehát a stilisztikai szempontokat is érvényesítő, hibavadászat és kipellengérezés helyett a jó példa, a követendő minta hatásával nevelő nyelvi népművelésnek az elvi és módszertani kérdéseit tárgyaltam. Az előadásokat rövid, de tartalmas vita követte.

Emlékezetes eseménye volt az újvidéki ülésszakknak a Szarvas Gábor nyelvművelői díj átadása. A díjat *Ágoston Mihály* egyetemi tanár, a nyelvművelő egyesület alapító tagja nyerte el több évtizedes kutatói és nyelvi ismeretterjesztői munkásságáért. A kitüntetést megköszönve Ágoston Mihály arra hívta fel a figyelmet, hogy a nemzetiségi anyanyelv művelőjének a két- és többnyelvűség körülményei között elsősorban az anyanyelv megőrzéséért kell munkálkodnia, vagyis azért, hogy a kisebbségi nyelv, így a vajdasági, jugoszláviai magyar nyelv is egészséges része maradjon az egységes magyar nyelv rendszerének.

Kemény Gábor

Az „Anyanyelvi Örjárat” eredményeiről

1989. május 6-án harmadszor rendeztük meg az „Anyanyelvi Örjárat” című országos pályázat díjkiosztó ünnepségét; ezúttal már Győr legújabb középiskolájában, a Krúdy Gyula Gimnázium, Vendéglátóipari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet aulájában. Az ünnepségen a következő pályadíjakat osztották ki:

I. díj, a Művelődési Minisztérium 3000 forint értékű pályadíja; ezt a győri Reider Ferenc Úti Vendéglátóipari Szakközépiskola pályamunkája nyerte el.

II. díj, a Hazafias Népfront Megyei Bizottságának 2000 forint értékű ajándéka; ezt Szőke Saroltának, a tamási Béri Balogh Ádám Gimnázium tanulójának ítélte a megyei és országos zsűri.

III. díj, a Győri ÁFÉSZ értékes ajándékai; ezeket a soproni József Attila Kereskedelmi Szakközépiskola II. C. osztályának csapata, valamint a

bajai Bányai Júlia Szakközépiskola pályamunkája nyerte el.

A díjazott iskolák tanulói és minden pályázó könyvjutalmat vehetett át a TIT Megyei Szervezetének nyelvi szakosztályától; a rendező iskola igazgatója, Baksa Kálmán pedig oklevelet adott át a pályázóknak.

A Művelődési Közlöny 1989. október 20-i számában már megjelent az idei tanévi versenyfelhívás, minden középfokú oktatási intézményre kiterjesztve a versenyzés lehetőségét, bár a pályázat tartalmában megmaradt a kereskedelem és a vendéglátás témakörében. Mindkét terület nagyon sok lehetőségét kínálja a beszéd- és magatartáskultúrára nevelésnek, jó és rossz példák gyűjtésével. Erre az izgalmas és érdekes versenyre hívjuk meg ismét a középiskolák tanulóit és segítő tanáraikat.

Pálur Endréné

Az anyanyelv hete Szlovákiában

Karcsák, Gellék, Patonyok, Szenc meg különféle -fák és -házak (Királyfa, Egyházfa, Tonkháza, Illésháza) közt száguldozott velünk a gépkocsi, amikor 1989. december 8-án és az azt követő napokon a csallóközi és mátyusföldi falvakat jártuk a magyar nyelv hete rendezvényein. Az ősi magyar szót ízlelgettük egy-egy helységnév kiejtésekor, miközben Közép-Európa e térségében óriás léptekkel rohant a történelem az emberi szívekben rég dédelgetett álmok és új célok megvalósulása felé. Mi a nyelv múltat s jelent egyszerre hordozó formuláit idéztük, és óhatatlanul a mába, alakuló jelenünkbe ütköztünk. Amikor nyelvi gondjainkról kérdeztük hallgatóinkat, minden egyes kérdező, hozzászóló szenvedélyesen vagy félénken a ma követeléseit sutogta vagy harsogta.

Volt valami jelképesen is meghatározó abban az 1989. év végi nyelvi ünnepben. Egy öntudatára s emberségére eszmélő kisebbség kereste-követelte helyét, s remélve mondta biztosságosabb jövőjét. Miközben óhajait-vágyait fogalmazgatta hol kétkezdéssel, hol szenvedélyes biztossággal, mi, az anyaországból ott lévők úgy éreztük, hogy a mi kézmelegünkre is áhítoznak. Galántán, a Barátság Szállóban rendezett két nyelvi szeminárium hallgatói előtt népes előadógárda szólt az anyanyelv fontosságáról, megtartó erejéről. Bodor Pál, Csátár Imre, Csoóri Sándor, Dobos László, Lőrincze Lajos, Bencédy József és Z. Szabó László szavaiban a sokszínű és sokfeladatú nyelvi szolgálat kapott hangot. Előadók és hozzászólók a megmaradás és a továbbélés pontos és szükséges teendőit hangoztatták; a család, az iskola és a közösség nemzetiségi tudatot és európai magatartást erősítő voltát hangsúlyozták mindannyian.

A dunaszerdahelyi, a galántai és a pozsonyi járás falvaiban és városaiban elhangzott félszáznál több előadás, a galántai gimnáziumban megrendezett nyelvi vetélkedő megerősíthette az ott élő magyarságot abban, hogy az anyanyelv ügye a mindennapi lét olyan tartozéka, amely egyszerre jelenti a nép szolgálatát, az emberség és az igazság rendíthetetlen hirdetését, mindez együtt pedig a jövő építését. A csallóközi és mátyusföldi magyar kisebbség az anyanyelv hűségében képes erre a szolgálatra.

Z. Szabó László

Az Anyanyelvápolók Szövetségének pályázata

Az Anyanyelvápolók Szövetsége – a Magyar Nyelvtudományi Társasággal és az MTA Nyelvtudományi Intézetével közösen – *nyelvi értékmentő pályázatot* hirdet.

E pályázatnak célja: összegyűjteni és lehetőség szerint közzétenni az egy-egy településhez, nyelvi réteghez, társadalmi vagy foglalkozási csoporthoz kötődő szavakat, kifejezéseket, kötött szókapcsolatokat, szólásokat, szóláshasonlatokat, közmondásokat, megszólításokat, falu- és névcsúfolókat stb.

A pályázaton bárki – vagy bármely munkacsoport – részt vehet olyan munkával, amely összegyűjti, betűrendes elrendezésben felsorolja azoknak a szavaknak, szókapcsolatoknak a pályázó által megszabott terjedelmű és jellegű csoportját, amelyek köznyelvi szótárainkban (A magyar nyelv értelmező szótára, Értelmező kéziszótár) nem vagy más jelentéssel fordulnak elő, esetleg „tájnyelvi” stilsztikai megjegyzéssel szerepelnek. Nagyon fontos, hogy az adott településen, illetőleg a megnevezett társadalmi-foglalkozási csoportban valóban élő, használt (esetleg régebben ismert, ma már kihalóban levő) adatokat gyűjtsünk! A szavaknak, kifejezéseknek adjuk meg a helyileg használatos alakját (pontos helyi kiejtését), szabatos jelentését, s egy-két példamondat segítségével a használatát is! Esetleg ha szükségesnek látszik, néprajzi kiegészítést, leírást is adjunk hozzájuk!

Mintaként megnézhető (nagyobb közkönyvtárakban): a) a *szókincssanyag* összeállításához: Bálint Sándor: Szegedi szótár; Penavin Olga: Szlavóniai (kőrógyi) tájszótár; Imre Samu: Felsőöri tájszótár; Kiss Jenő: Mihályi tájszótár; Markó Imre Lehel: Kiskánizsai szótár; – b) a *kötött szókapcsolatok* (szólások, közmondások) gyűjtéséhez O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások; Bálint Sándor: Szegedi példabeszédek és jeles mondások; Lábadi Károly: Ahogy rakod tüzed...; – c) a *foglalkozási szókincs* gyűjtéséhez: Kiss Jenő: A rábaközi mihályi cipésmesterség szókincse; Péntek János: A kalo-

taszegi hímzés szótára; Timaffy László: A kisalföldi kocsik és szekerek szakszókincsenek nyelv-atlasza és szótára; Balázs Géza: A kazári népi erdőgazdálkodás munkamenete és szakszókincse; Dobrodinszkiné Szergényi Katalin: A rábaközi pereckészítés és szókincse; – d) a *társadalmi rétegek szavainak, kifejezéseinek* összegyűjtéséhez: Kövesdi Péter és Szilágyi Márton: A nagykanizsai laktanya szókincse; Somogyi Béla: A whist kártyajáték magyar szókincse; továbbá a hozzáférhető argószótárak.

A pályázatokat 1990. szeptember 1-jéig kell eljuttatni két azonos (lehetőleg géppel írott) példányban Grétsy László főtájkár címére: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanárképző Főiskolai Kara, Budapest, Kazinczy u. 23–27. (1075). Az arra érdemes munkák pénz- vagy könyvjutalomban részesülnek, előreláthatólag 1990 decemberében.

Indokolásul még néhány szót! Az anyanyelv művelésének egyik fontos területe a szókincs és a kifejezőkészség gazdagítása. A nyelvújítás legeredményesebb módszere volt a szókészlet gyarapítása a nyelvjárási szavak elterjesztése a köznyelvben. Ezzel éltek a népi irányzatokat képviselő költőink, íróink is Faludi Ferencről Arany Jánoson keresztül Veres Péterig és Sinka Istvánig. A nyelvjárási szavak, szólások és közmondások összegyűjtését, közzétételét a Magyar Tudományos Akadémia megalakulásától kezdve vállalta, végezte és végzi napjainkig. Sok tájszótár, közmondásgyűjtemény jelent meg eddig, mégsem mondhatjuk, hogy már nincs mit gyűjteni, nincsenek föltáratlan értékei népnyelvünknek, amelyek gazdagíthatják, színesíthetik anyanyelvünk egészét. Ezeknek a részben ismeretlen, részben pedig helyhez nem kötött nyelvi értékeknek az összegyűjtésére hirdetjük meg pályázatunkat.

A nyelvi értékmentő pályázat minden résztvevőjének jó munkát és sok sikert kíván az

Anyanyelvápolók Szövetsége

Az Anyanyelvápolók Szövetségének hírei

A szövetség tagjainak létszáma 1990. január 10-én 721. A szövetség várja újabb tagok jelentkezését; címe: 1360 Budapest, postafiók 6; tagsági díj évi 100 forint nyugdíjasoknak és tanulóknak, 200 forint másoknak. A jelentkezőknek a szövetség megküldi alapszabályát, a belépési nyilatkozatot, a tagsági díj befizetésére szolgáló postautalványt, valamint az aktuális tájékoztatókat. A felvett tagok a tagsági díj befizetését követően díjtalanul (illetménylapként) megkapják az Édes Anyanyelvünk című folyóiratot. – A szövetség rendszeresen arra kéri tagságát, hogy az anyanyelvi kultúra egyes kérdéseiben fogalmazzák meg javaslataikat, észrevételeiket, ajánlásait. Az elnökség az elmúlt év végén elküldte tagjainak első felhívását a köszönés és a megszólítás ügyében; egy más alkalommal véleményt kért (első sorban pedagógus tagjaitól), hogyan vélekednek a magyar nyelv oktatásának megújításáról.

Legújabbban pedig a politikai nyelvben nagymértékben elharpódzott idegenszó-használat ellen emelte fel szavát. A felhívás szövegét legközelebbi számunkban közzé is tesszük.

A szövetség elnöksége

Édesszájú

Nyelvismeret és magatartás

A tanárt mindannyiszor pedagógiai öröm tölti el, ha a nyelvismeretnek ilyen vagy olyan területén sikerrel igazítja el a diákokat. De a diák is rácsodálkozhat ilyenkor anyanyelvének élményt jelentő tényeire.

Há mégoly érdeklődést vagy éppen csodálatot keltő módon döbrentjük is rá tanítványainkat az önmagukban végbemenő nyelvi és beszédbeli folyamatokra, ezzel a nyelvi nevelésnek még akkor is csak alapozó munkáját végezzük. A megismerés, sőt az átélés is csak a tudomásulvétel szintjéig emeli a nyelvi tényeket,

Fülébe rágja

szabályokat. Erre építjük az alkalmazás néven ismeretes gyakorlást, feladatmegoldást, hogy az ismeret egyre mélyebben ivódjék ne csak az emlékezetbe, hanem a beszéd- és íráscselekvésbe is: készséggé, azaz a közlés automatikus összetevőjévé formálódva.

A cselekvést magát azonban nem a készség irányítja, hanem a közlés ilyen vagy olyan szándéka, a közlő kommunikációs magatartása. Ahogyan értelmező szótárunk is mondja: az a mód, ahogy jellemünk, neveltetésünk szerint a jelenségeket megítéljük, velük szemben állást foglalunk, ahogyan másokkal viselkedünk.

A tananyagnak szinte minden témája úgy dolgozható föl, hogy a beszédmagatartással is kapcsolatba kerüljön, hatással legyen rá. A köszönésformák hiányos mondatai az illendőség viselkedésformái is. A kiejtés tisztasága, a hangképzés szabályossága tiszteltetés annak, akihez beszél-

lünk. Ezt fejezi ki a megszólítás főnévnek nagy kezdőbetűje a levélben. Az igeragozás feltételes módja szerénységet jelezhet. A melléknevek megválasztása a dolgok és személyek minősítésének az eszköze. A *talán* módosítószó reménykedő magatartást, a *sajnos* öszinte sajnálkozást tolmácsol. A mondatok modalitása ezernyi változatban szolgálhatja embertársaink biztatását, óvását, a magunk gyengédségét irántuk vagy a magunk vágyakozását a szeretetre, a részvétet a bajba kerültek iránt, a felszólítást a bántortalanokkal vagy a tévelygőkkel szemben.

Megannyi lehetősége van a tanárnak arra, hogy a nyelvi formák megtanítását a magatartás formálásának a szolgálatába állítsa, azaz teljesítse a nevelés mindennapi feladatait olyan tanulói közösségekben, amelyeknek tagjai rászorulnak nemcsak beszédük pallérozására, hanem esetleges bántó viselkedésük megfékezésére is.

Nemrég szóláskincsünket tanulmányozva ébredtem rá a népi bölcsességeknek e mély tapasztalású forrásaiban a nyelvi magatartás sajátos etikai szabályaira. Ezekből az alábbiakat válogattam:

Cifra beszéd hegedűszó – mondják a tetszetős, de üres beszédre. *Bölcsét beszédéről* – emlékeztet a mondás arra, hogy megnyilatkozásai alapján ítélik meg az embert. *Aki sokat beszél, az vagy sokat tud, vagy sokat hazudik* – él a közmondás jogos gyanúperrel. Megengedi a közfelfogás, hogy *bolond is mond néha okosat*, mégis azt vallja, hogy *bolond lyukból bolond szél fúj*. Megrovandó az, aki *cédula nélkül beszél*, azaz „levégőbe”. Van akinek *fülébe kell rágni valamit*, nehogy egyik *fülében be, másikon ki*.

Kifúrom a füledet! – hangzik a fenyegetés annak, aki nem figyel a szóra. Aki ludas valamely dologban, az *hallgat, mint csuka a varsában*. – Csúf dolog *utcát állni*, azaz hangos veszekedésel botránkoztatni a környezetet. – Az igazmondás erényére figyel-

meztet ez a fenyegetés: *a hazugot a föld is, a víz is kiveti*. A rágalom veszélyét idézi ez a mondás: *egy kakas az egész falu kakasait fellármázza*.

Aki mindenkire fenekedik, az mindig csahol, mint a kutya. Az agyafúrt, ravasz és nagyszájú érti a *kutyát a karóhoz kötni*, s csak a *bolond kutyának szabad a holdra ugatni*, mert bolond beszédet senki sem vesz figyelembe. A káromkodó ember *lábuknál fogva húzza le a szenteket az égből*, másokkal pedig úgy *beszél, mint a lába kapcájával*. – A rejtetten célzatos beszélő a *lányának mondja, hogy a menyé is értsen belőle*, aki aztán vagy *veszi a lapot*, vagy nem, netalán *magas lóra ül*...

A listát hosszan lehetne még folytatni annak tanúságául, hogy a köztudomásúlag szegényes szó-láskészletű fiatal nemzedék nemcsak beszédmagatartást tanulhat belőle, hanem mondat- és stíluslemzésre alkalmas formákat, sőt – *művelődéstörténetet* is.

Szende Aladár

Begyűrzés

Ritka eset, ha egy-egy szó fölbukkanásának és elterjedésének pontos időpontját meg tudjuk állapítani. Ilyen volt Czigány Lóránt találata: az *Állam bácsi* föltehetően első előfordulására sikerült Mikszáth Új Zrínyiász (1898) című regényében rálelnie (Magyar Nemzet, 1988. február 6.).

Engem rég kísért a gondolat, hogy a *begyűrzés* első előfordulását megkeresem, mert úgy emlékeztem, valamely politikusunk szájából a rádióban hallottam kevéssel az első olajválság után. Nem voltam rest, végiglapoztam a Népszabadság 1973. utolsó negyedévi számait. S a legutolsóban, a december 31-iben a 4. lapon Nyers Rezsőnek „Tovább a haladás útján” című reformpárti cikkében meg is leltem a keresett műszót, amelyet utána a rádióból hallottam, s amelyet azóta annyiszor használunk: „A tőkés világpiacón 1974-ben is 8–10 százalékos árszintemelkedés várható, a mi tervünk azonban újtát állja a nyugati infláció *begyűrzésének* a magyar népgazdaságba.” Attól függetlenül, hogy e remény nem vált valóra, a szó alighanem itt bukkan föl e sajátos jelentésben először. Ebből is látható, hogy a szótörténet nemcsak a művelődés-, nem is csak a társadalom-, de olykor a legszűkebben értelmezett gazdaságtörténetnek is tükrö.

Péter László

Név és jelentés

Van-e jelentésük a neveknek? – máig vitatott tárgya a nyelvtudománynak. Leegyszerűsítve, általánosítva és pontosítva: minden, hagyományos értelemben vett tulajdonnév (személynév, családnév, keresztnév, népnév, földrajzi név, állatnév stb.) eredetileg határozott jelentésű szó vagy szókapcsolat volt, amelyet kifejező volta, jellemző értéke és szerepe folytán „beszélő név”-ként alkalmaztak valakinek, valaminek egyéni jelölésére és megkülönböztetésére. Az ősi, eredeti jelentés a nevet megalkotó és használó nyelv(közösség)ből kilépve vagy a név további alaki változásával megszűnt „beszélő név” lenni: jelentése elhomályosult, eltűnt az emberek emlékezetéből, vagy csak bizonytalanul következtethetünk rá (pl. a vitatott eredetű *Európa*, *Mátra*, *Tisza*, *Bulcsú* nevet). A természeti népeknek eleve-
nbben él még a nevek jelentése.

Az egyelemű személy- és a jóval később kialakult családnévnek is konkrét jelentésük volt (*Árpád*, *Lél-Lehel*, *Előd*, *Emese*; *Garai*, *Ács*, *Tóth*, *Bíró*, *Tar*, *Balog*, *Vigh*, *Mondok*). A tájnyelvi és kihalt szók-
ból, keresztnévnek rövidült becéző alakjából keletkezett, valamint az idegen eredetű (német, szláv stb.) családnév nagy tömege folytán a magyar névállomány igen tarka lett, s az alaki és jelentésbeli változás következtében jórészt elvesztette világos, közérthető jelentéstartalmát. A családnév jelentése pedig az átöröklés során elszakadt viselőjétől, pusztá jel lett, melynek szerepe már csak a jelölés, azonosítás.

Amint pedig az egyén és a név szerves, jellemző kapcsolata a családnév átöröklésével megszűnt, az utódok elsokasodásával, az azonos nevűek számának tömegessé válásával elvesztette jelentőségét az, hogy a (családnév) név valóságos szóból keletkezzen, tehát (köz)nyelvi jelentése, konkrét értelme, jellemző értéke legyen. A pusztán jelölő funkció uralomra jutásával egyéb szempontok kerültek előtérbe: az egyénítés, az eredetiség, a feltűnni vágyás, vonzó vagy riasztó hatás keltése, akár a valószerűtlen, bizarr jelentés, akár a kellemes vagy mehökkentő hangzás által.

Igy jönnek létre a rendszerint egyelemű, mesterséges, önkényes hangalakú, jelentés nélküli írói, művész-, artista- stb. (ál)nevek (*Molière*, *Voltaire*, *Mistinguette*, *Dalida*, *Tito*, *Sipulusz*, *Iduna*). Hasonló névalakok keletkeznek gyakran művi úton a névváltoztatás, illetve magyarsítás során. Csalóka minták, társadalmi és irodalmi divatok nyomán alkották a valószerűtlen, bonyolult, fellengzős családnév tömegét, melyek a nyelvtörténeti tényeknek, a valóságnak és a logikának ellentmondva, eredetiségkedő, bizarr ötlettel párosítottak össze nem illő elemeket. Pl. *Békevári*, *Szerelemhegyi*, *Varázséji* (Újpesten van *Varázséji Béla* tér, egy régi jeles polgár emlékére). Garmadával tartalmaz ilyen elemeket a millennium idején kiadott „Századunk névváltoztatásai” című kötet.

A telefonkönyvben ma is sok olyan magyar hangzású nevet találunk, amelyekről látszik, hogy – mint a lombikbábik

– mesterséges úton jöttek létre. Különösen általános a névváltoztatásnak, –magyarításnak az a módja, hogy egy tetszőleges hangcsoportból, melyet magyarul befogadhatónak érez – mintha valami helységnév volna –, családnévet alkotnak, a *Budai*, *Egry*, *Péchy*, *Vácz* mintájára. Ilyen lehet a *Gáldonyi*, *Linczényi*, *Pogády*, *Sávai*, *Seléndi*, *Zsupányi*. Előkelőbb változat a nem létező s ráadásul önkényesen „szentté avatott” helységek névadóul választása: *Szentidai*, *Szentirmay*, *Szentkláray* (l. *Szentgyörgyi*, *Szentimrei*, *Szentmiklóssy*; tehát elsősorban férfi szentekhez kötött helynévből).

Ajánlás tehát a körületekintő megfontolás a névváltoztatáskor, s óvakodjunk a tetszetős, de valószerűtlen, kirívóan meszterkelt megoldásoktól. A csináltság gyanúja azonban csalóka is lehet: a régi Magyarországban sok eltűnt, ma már ismeretlen településneve rejtőzik családnév-
inkben.

A keresztnévnek, amelyek régen egymagukban jelölték a személyt, a később megkülönböztetésül kialakult családnévhez hasonlóan szintén volt az eredeti nyelvben jellemző szerepük, közszói jelentésük; az eredeti értelem azonban sok esetben már rég elhomályosult vagy bizonytalan; pl. *András* = férfi(as), *János* = Isten kegyelme (?), *Sándor* = embereket védő; *Anna* = kegyelem, kellem, báj (?), *Margit* = gyöngy, *Orsolya* = kis medve. Még az újabb, mesterséges keletkezésű keresztnév is általában értelmes szó(kapcsolat)ból alakultak, pl. a *Vidor* (=Hiláriusz) a *vidám* szó tövéből, a *Dugonics* ötleteként született *Jolán* pedig a *jó lány* kifejezésből.

Meglepő azonban, hogy bár a névváltoztatások, –magyarítások új családnév százait hozták létre, a keresztnév körében jóval gyérebb a termés. Pedig külföldön a női fantázianevek tömege került használatba az utóbbi évtizedekben, de ez a nemzetközi divatáramlat nálunk még kevésbé érezhető. A Magyar utónévkönyv bőszéggel ajánlja ugyan őket, de egyelőre csekély sikerrel. Pedig a bece- vagy divatnévként már használatos *Lili*, *Lilla*, *Maja*, *Mara*, *Masa*, *Marina*, *Ria*, *Tina*, *Zia* mellett olyan vonzó, dallamos nevek tartoznak ide, mint pl. *Bettina*, *Hella*, *Julietta*, *Jutta*, *Léna*, *Miett(a)*, *Manna*, *Marinella*, *Melina*, *Mia*, *Milla*, *Mirabella*, *Netta*, *Ninett(a)*, *Norina*, *Rella*, *Tilla*, *Zomilla*, *Zsanna*. Hangalakjuk sugallja a nőiességet, játékoságuk pedig a becézés-kedveskedés kifejezője. De talán épp ebben van bizonyos hátrányuk is: annyira jellegzetesen „fiatalosak”, hogy kissé furcsa érzés ilyen névvel megöregedni; ez tehát óvatosságot ajánl a választásban.

Hasonló gond kevésbé környékezi a férfiakat: a régi magyar nevek közül szép számmal felújításra ajánlottak (*Apor*, *Bács*, *Ete*, *Csát*, *Kadosa*, *Solt*, *Uzor*) mellett kisebb az Utónévkönyv választék-ajánlata új férfinévekből; ezek viszont „kortalanok”, de férfiasak. Íme mutatvány belőlük: *Alárd*, *Ambró*, *Balló*, *Bekény*, *Dókus*, *Ibrány*, *Jernő*, *Kerény*, *Kocsárd*, *Mikó*, *Pongor*, *Radó*, *Rátold*, *Sebes*, *Semjén*,

Szeveréd (= Szigfríd), *Szilámér*, *Szórád*, *Terestén* (= Trisztán), *Tibold*, *Zádor*.

Milyen gyakorlati tanulságok adódhatnak mindezekből a családnévekre, illetőleg a névváltoztatásra vonatkozólag? Bár a név jelentésfunkciója a fejlődés során többnyire megszűnt, vagy legalábbis elvesztette jelentőségét, a jelölő szerep előtérbe jutásával, az alkalmasság szempontjaira (a könnyű kiejthetőségre, a jóhangzásra, a lehető rövidsége) ügyelve se feledkezzünk meg a magyar névadás bizonyos elveiről (nyelvtörténeti hagyományról, alaki sajátosságokról). Kerüljük tehát a valószerűtlenséget, a logikátlanságot, a túlzást.

A keresztnévnek még jobban érvényesül a jelentéstelenség negatívuma, s ezt újabban nemzetközi divat, az idegen névanyag beáramlása is növeli. Használjuk fel viszont – módjával, a választék bővítésére – a nyelvünkbe jól beillő, hangzásukban beszédes fantázianeve-
ötle-
ket.

Kovalovszky Miklós

„Programbeszédre van most szó...”

A HÉTJEGYŰKET, HOGYAN?

Néhány hónapja már, hogy életbe lépett a hétjegyű telefonszám a fővárosban, mégis igen tarka képet mutat az új számrendszer írásmódja.

A posta a hivatalos értesítésben a három + négyes tagolást alkalmazta: 164-2404; amelyben a 642-404 a régi szám.

Ezzel szemben a napilapokban, reklámokon többnyire nem ezt a tagolást láthatjuk, hanem a következő változatokat:

1. négy + három: 1642-404;
2. kettő + kettő + három: 16-42-404;
3. egy + három + három: 1-642-404;
4. az előbbi, de az 1 után nincs kötőjel: 1 642-404;

5. három + kettő + kettő: 164-24-04.

A posta ajánlását a lakosság valószínűleg azért nem követi, mert e szerint az egész eddig megszokott számsort át kell rendezni a szemünknek és az agyunknak. Ez a hátránya az 5. variánsnak is. Az 1. és a 2. változatnak viszont valószínűleg azért van sok követője, mert legalább az eddigi második számcsoporthoz nem kell megbolygatni. Ez pedig határozott előny tárcsázáskor, illetőleg a jelenlegi telefonkönyv használatkor.

Jó lenne megegyezni valamilyen egy-
séges írásmódban az összeviasszaság elkerülése végett! Reméljük, hogy még idejében szólunk.

G. R.

Sok nehézséget okoznak a nyelvünkbe kerülő angol szavak mind kiejtési, mind helyesírási szempontból egészen addig, amíg jövevényszóként valamilyen formában bele nem illeszkednek nyelvünkbe. A köztudat már szinte magyarnak véli az olyan alakokat, mint *film*, *gól*, *csencsel*, holott ezek az angolból származnak. Toldalékolásuk sem okoz gondot, és termékenyen részt vesznek új összetételek alkotásában is: *filmes*, *filmez*, *megfilmesít*, *gólzápor*, *gólhelyzet*, *csencselés*.

Vannak azonban újabb vagy ritkábban használatos angol elemek is nyelvünkben, velük még sok a bizonytalanság: kiejtésük nem egységes, írásuk módja is ingadozik. A Rádió- és Televízióújság egyik múlt évi számában is több ilyen példát találtam. (Megjegyzem: a vitatható formákat nem a lap szerkesztőségének és nem a nyomdának tulajdoníthatjuk, hanem a szóban forgó műsorok alkotóinak, címadóinak a rovására írhatjuk.)

Kovbojok – többrészes dokumentumfilm címe ez a furcsa írásmódú szóalak. Igaz ugyan, hogy benne nem az amerikai *cowboyok* életét mutatják be, hanem magyar társai-két, és lehet, hogy a rendező így próbált különbséget tenni, így akart a hazai valóságra utalni. Helyesírási szempontból mégis kifogásolható ez a fajta fonetikus írásmód, mert az angol szónak ilyen goromba betűjejtése semmiképp sem ajánlható. Maradjunk egyelőre az eredeti *cowboy* írásmód mellett, s ejtsük „kauboj”-nak!

A tévé közvetítést adott a *teremcross* motorversenyről. Ez esetben viszont már nyugodtan írhatjuk kiejtése szerint az idegen szót; ezt javasolja a Helyesírási kézikönyvtár is. Tehát: *krossz*, *krosszozás*, *krosszverseny*, *motokrossz*. Még talán kissé furcsa így látni őket, de maga a szó elég gyakran használatos nyelvünkben, kiterjedt szócsaládja van, toldalékoljuk, és kiejtése állandósult.

A *teremcross* formát azért is kerülendőnek tartom, mert nem célszerűek az olyan összetételek, amelyeknek az egyik tagja magyar szó, a másik viszont idegen írásmódú: *show-műsor*, *teammunka*, *toplessdivat*. Az iménti példákban nem vétünk semmilyen helyesírási szabály ellen, mégis az a jobb, ha a tiszta írásképp megőrzése érdekében igyekszünk más megfogalmazással élni: *show-műsor* helyett csak *show* vagy *műsor* (a kettő majdnem ugyanazt); *team-*

munka helyett *csoportmunka*, *csapatmunka*, *közös munka*; *toplessdivat* helyett a *topless divatja*.

A Képes nóták egyik tavalyi műsorában – a közlés szerint – *videóklipeket* láthattunk. Néhány év alatt vált közismertté a *clip* a film és a zene nyelvéből, s annyira elterjedtnek látszik, hogy mind többen írják kiejtése szerint. A Helyesírási kézikönyvtár azonban még a *clip* formát tartja indokoltnak, s a *video*-előtag esetében is a rövid o-t ajánlja: *videoclip*.

Ha nem tanácsolható is az angol eredetű szavak írásában a magyaros formákra való áttérés siettetése, ez nem azt jelenti, hogy indokolt esetekben se fogadjuk el a fonetikus írásmódot. Példa volt erre már a *krossz*, de az 1988-ban megjelent Helyesírási kézikönyvtárból még idézhetjük a következőket is: *dzsörzé* (jersey), *dzsömpör* (jumper), *dzsúsz* (juice), *grépfrút* (grapefruit), *nejlon* (nylon), *rali* (rally).

Zimányi Árpád

Jön a Yo-gi

Érdeklődésre számot tartóan reklámozott egy új terméket a Vas Népe 1989. augusztus 17-i számában. Idézzük néhány mondatát: „Tegnap a vásárlókkal ismertette meg új termékét, a Yo-gi joghurtot a Vas Megyei Tejipari Vállalat. ... A vasiak mellett Budapestről és Ausztriából érkezettek is véleményt mondtak az új termékről. Nemcsak annyit, hogy nagyon finom a szárított almadarabokat tartalmazó, szójakorpával dúsított Yo-gi. Tetszett az új formájú pohár, s rajta a nyugati színvonalú grafika. Elfogadhatónak találták leendő, középfekvésű árát is.”

Mi viszont nem tartjuk szerencsésnek az új termék nevének írásmódját. Ugyanis ha egy új joghurtfajtáról van szó, akkor miért nem J-vel írják az új termék nevét: *Jogi*. De még a kötőjeles írásforma is felesleges, hiszen a *Jogi* (esetleg *JOGI*) márkanév és írásmód lenne az az alak, amely beleillik nyelvi és helyesírási rendszerünk kicsinyítőalakú példasorába (vö. *csoki*). A *Jogi* forma tehát jól, és mégis játékosan, figyelemfelkeltő módon tájékoztatná a vevőt a termék lényegéről.

Az új márkanév adásakor illene néha a magyar vásárlókra is gondolni! Joggal feltételezhető ugyanis rólunk, hogy inkább megvesszük azt, amiről tudjuk, hogy mi, s a polcon hagyjuk a „távol-keleties” joghurtot. Japántól idáig az biztosan megromlott már!

Graf Rezső

Napjaink helyesírásában rossz, mégis erősödő divat a személynevek, címek, feliratok kisbetűvel való kezdése.

Egyre több olyan könyvet vagyunk kénytelenek kézbe venni, amelynek a fedelén vagy a szerző neve, vagy a mű címe, vagy mind a kettő kis kezdőbetűs: *csillag ilona*: Ödly Árpád; Romváry Vilmos: *fűszerek könyve*; *gál Sándor*: *kavics-hegyek*; *puskás László*: *szent föld*; *Szemeré Gyula*: *hogyan is írjuk?* – A kiemelt betűknek nagybetűknek kellene lenniük!

Legalább ennyire elmarasztalhatók a kórházi osztályok, rendelők ilyen feliratai: *szájsebészet*, *szemészet*, *ambulancia*. Ezek a szótárban kisbetűvel kezdett köznevek ugyan, ám feliratként, kiemelt helyzetben nagybetűvel kell őket írni: *Szájsebészet*, *Szemészet*, *Ambulancia*.

Számtalan üzlet ajtaján függ hibás feliratú táblácska: *kijárat*, *bejárat*. Jobb lenne ezek helyett: *Kijárat*, *Bejárat*.

Hasznos a néző számára, ha a különféle televíziós műsorok végén egy felsorolásból megismerheti a munkában közreműködőket. Az viszont már kevéssé örvendetes dolog, hogy a sor elején álló köznevek kisbetűsek: *operatőr*, *gyártásvezető*, *rendező*. Ajánlatos lenne a nagybetűs írást ezekre is kiterjeszteni: *Operatőr*: Kiss László; *Gyártásvezető*: Kovács Gyula; *Rendező*: Nagy Béla.

Féltrevezető lévén a környezet helyesírása, nem csodálkozhatunk, ha a tanuló a tájékoztatófüzetébe a tantárgyak nevét így írja be: *magyar*, *fizika*, *földrajz*; holott a *Magyar*, *Fizika*, *Földrajz* lenne a helyes. Miként a füzetek, könyvek borítóján is: *Földrajz*könyv, *Fizika*füzet; a tantermek, a szertárak ajtaján is: *Magyar*terem, *Fizika*szertár. Persze megfelelő mondatkörnyezetben csakis a kisbetűs szókezdet a jó: A *földrajz* szép tantárgy. A kísérletre a *fizikai* szertárban került sor.

Bozsik Gabriella

Pontozó

Mindenekelőtt az 1989. évi 3. számban közzétett rejtvények helyes megfejtéseit ismertetjük.

I. *Plusz 1 szótag.* I. Csemő – csecsemő. 2. Kelet – kereslet. 3. Lapka – laptika. 4. Kóló – Kóborló. A négy beszűrt szótag összeolvasva: Cseres Tibor.

II. *Befalazott versek.* 1. Földi arcát (174. vers). 2. Ami nem én (189.). 3. Két év (245.). 4. De szép vagy, lány (295.). 5. Az egész tó (361.).

III. *Kerasse a kulcsot!* 1. Feledés. 2. Felelet. 3. Felemel. 4. Felejt. 5. Feleség. A kulcs tehát: felel! Ez a könnyűnek látszó rejtvény nagyon is fogósnak bizonyult. Több mint harminc megfejtőnk egyáltalán nem tudott mit kezdeni vele – azért ők is részt vettek a sorsolásban, hiszen még így is maradt elegendő pontjuk –, további tizen pedig egyéb kulcsokat kerestek és találtak is. Pl. olyat, mint Wagner Alfréd, aki így írt: „Ha az első és a negyedik betűt másra cseréljük, akkor új értelmes szót kapunk: *fészek, görget, felfőz, hajó, hétvég.*” De azért jó néhány olyan megfejtő is akadt, aki rátalált a szerző, Takács István által kigondolt megoldásra.

IV. *Költő és verse.* Váci Mihály: Még nem elég! Mindegyik feltüntetett betűnek az ábécébeli megelőzője olvasandó, vagyis a Z-ből V lesz, a B-ből Á stb.

V. *Sütő András a nyelvről.* Nyelvéből ki-esve létének céljából is kiesik az ember.

Azok között a megfejtőink között, akik legalább 75 pontot szereztek, összesen tíz, egyenként 100 forint értékű könyvtalványt sorsoltunk ki. A nyertesek: Danieles Géza, Budapest, Thököly u. 117. (1145); Danka Margit, Kecskemét, Akadémia körút 46. I. 23. (6000); Flanek Tiborné, Budapest, Ady Endre u. 1. (1024); Hajdú György, Budapest, Lukács György u. 3. I. 7. (1038); Harmati Gizella, Komárom, Mártírok u. 21/A. (2900); Krajcsi Judit, Budapest, Munkásotthon u. 57. (1043); Molnár József, Tatabánya, Sárberki ltp. 319. III/12. (2800); Nagy Gergely, Budapest, Szabolcska Mihály u. 7. (1114); Pfenning Dánielné, Budapest, Zsókavár u. 6. VI. 19. (1157); dr. Varga Andrásné, Nagykőrös, Gát u. 4. II. 18. (2750). Szívből gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. *Fejtetőre állított címek.* Egy múlt századi költőnk öt versének címét költöttük át úgy, hogy értelmük az eredetivel ellentétes legyen. Tessék megtalálni az eredeti címeket s a költő nevét! (A megfejtésért címenként 2 pont jár, a költő nevéért ugyanennyi, összesen tehát 12 pontot lehet szerezni.)

A nyári reggelek
Apám kakasa
Férjek férje

Ha nem vagy nő, ne légy nő

Március elején

II. *Rímes közmondások.* Melyik két közmondásunkat idézi föl e két versike? (Megfejtése 3-3 pont.)

1. Egy kiscsibét még legyőzhetsz, malac, de libákkal szemben alulmaradsz!

2. Ha egy lovat használ hat úr, a ló hátán sok lesz a túrl!

III. *A látszat csal.* Látszólag mindegyik itt következő meghatározásnak egy-egy birtokos személyragos köznév a keresett megfelelője. A látszat azonban csal. Valójában ugyanis mindegyik definíciónak egy-egy magyar helységnév a megfejtése. A helyes megoldásért helynevenként 2, összesen 20 pont jár.

1. Folyadék áramlását szabályozó szerkezeted:

2. Gyermekek:

3. Világos hajúd:

4. Harang alakú eszközöd:

5. Szaporításra szánt sertésed:

6. Tengeri halad:

7. Vesszőből font halászeszközöd:

8. Sertéscsombod:

9. Tejelő háziállatod:

10. Örölt gabonahéjad:

IV. *Hétszer hét.* Bizonyára olvasóink közül is sokan megkedvelték az „Egy szó, mint száz” című tévéműsor hétszer hét négyzetből álló, annak helyes kitöltésén alapuló rejtvényét. Most mi is egy ilyen feladvánnyal kedveskedünk megfejtőinknek. Az ábra helyes kitöltése, vagyis a meghatározásoknak megfelelő szavak beírása után tessék úgy átrendezni a sorokat, hogy az I betűk helyén, átlósan egy magyar hegység neve legyen olvasható! A helyes megfejtés 15 pontot ér.

I Tudás

I Zenész

I Megvall

I Ostor jelzője

I Kedves madár

I Európai nép

I „Vészes” jelző

V. *Két verscím.* E számunk első rejtvényében már játszottunk verscímmel, a másodikban pedig már verselgettünk is, ugyanis rigmusba öltöztetett közmondásokra kellett rátalálni. Ez a mostani rejtvényünk egyesíti az említett két feladványt, ugyanis egy XIX. századi költő két ismert versének címét idézzük fel verses szó-rejtvények formájában. A költő nevéért 3, a versek címéért ugyancsak 3-3 pontot lehet szerezni, tehát összesen 9-et.

1. Előbb hamisan kártyázik

becézett ősapánk.

Majd síkidom, mit rajzolgat szorgalmas kisdíák.

2. Válassz egy névelős érzékszervet s hozzá egy négybetűs férfinévvel! Egy kérdőszócska kell ide még, s lám, megtalálod a megfejtést.

VI. *Márai Sándor a nyelvről.* Alig néhány hónapja halt meg századunk egyik nagy magyar írója, Márai Sándor. Rejtvényünkben az ő naplójegyzeteiből idézünk egy megszívlelésre méltó megállapítást a vízszintes 1., 32 és a függőleges 24. sorban. Ezt kell beküldeni. (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 87 pont. A sorsoláson azok vehetnek majd részt, akik megfejtésükkel legalább 70 pontot szereztek. A rejtvények megoldását 1990. május 15-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest 1364, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek jó időtöltést, sikeres fejtőrést kívánnak a feladványok szerzői:

Doroszlai Elekné (V.)

Láng Miklós (IV.)

Neumann Edit (III.)

Rózsa Ibolya (I.)

Schmidt János (VI.)

Takács István (II.)

Éber szemmel, füllel

HADD OKULJON A GYEREK!

KEZELÉSI TÁJÉKOZTATÓ

IMPORT ÖSSZEÉPÍTHETŐ MAKETTEKHEZ

Az építő készlet tartalmazza a doboz tetején látható makett összeállításához szükséges alkatrészeket, valamint az összeállítási rajtot.

Az összeállítás előtt az egyes alkatrészeket válasszuk le az öntöcsapról. Szükség esetén éles késsel, vagy csiszolóvászonnal sorjazzunk.

A szükséges ragasztó a játékboltokban megvásárolható. Ragasztásnál a játék mindkét ragasztandó felületét egyenletesen bekenjük, egymásra préseljük és száradni hagyjuk.

Fokozottan tűz és robbanás veszélyes, nyílt láng mellett használni tilos!

A rajz szerinti összeállítás és összeragasztás után matricával vagy festecsel díszíthető.

Forgalomba hozza:

TRIAL Kereskedelmi Vállalat

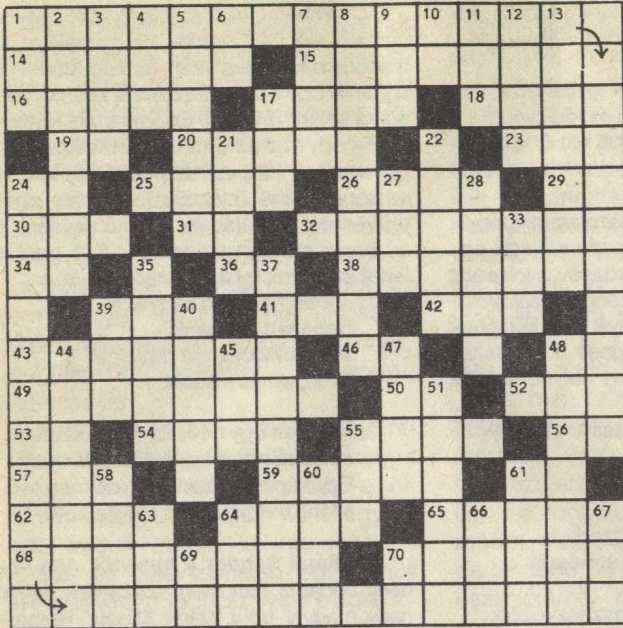
Kt GB 1/34/86

Ezt a cetlit egy kis műanyag repülő dobozában találtam. Nem értem: a gyerekek ezzel által olvasott használati utasításokat miért nem ellenőriztetik a Trial Vállalat illetékesei?

Tujmer Csaba
Sopron

Benkő Loránd: A történeti nyelv- tudomány alapjai

Tankönyvkiadó, 1988.

NAPLÓRÉSZLET

VÍZSZINTES: 1. Márai Sándor gondolata, első rész (zárt betűk: S,Y, U). 14. Ellenvonat érkezéséig veszteglő. 15. A rózsafélék családjának egyik nemzetsége. 16. ... Ekberg; svéd születésű amerikai színésznő. 17. Filmoperatőr, rendező (Sándor). 18. Tusinak és becézik. 19. Európa-kupa, röv. 20. Adél, Bonnban. 23. Princípium. 24. Főliadarab! 25. Éva párja. 26. Angol színészcsalád. 29. Fél véka! 30. Duzzad tőle az izom. 31. Forrasztófém. 32. **A gondolat folytatása (zárt betű: T).** 34. A lantán vegyjele. 36. Madridi napilap. 38. Távoli idő. 39. Néhány katonából áll. 41. Szekér része. 42. NSZK-beli villamosipari tröszt. 43. Iskolai foglalkozás. 46. Ragadozó ...; ponty nagyságú édesvízi hal. 48. Római 1500-as. 49. A FIAT gyártmánya volt e kiskocsi. 50. Következmény kiváltója. 52. Vidék. 53. A laurencium vegyjele. 54. Létező vagy elképzelt alak. 55. Dal. 56. Csapattag! 57. Spanyol és liechtensteini autók jelzése. 59. Gépiesen, szó szerint tanul. 61. Részben dühös! 62. Chat-...; kölnimárka. 64. Rakétát útnak indít. 65. Költő, műfordító, kritikus (László). 68. Ilyen mánia is van. 70. ... falat; egy kevéske ennivaló.

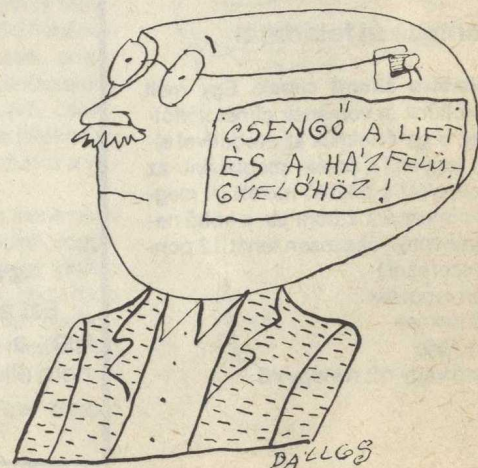
FÜGGŐLEGES: 1. Durva, festetlen posztó. 2. Konzervatóriumi foglalkozás. 3. A ponty tavasszal teszi. 4. Hírlapíró, evangélikus lelkész (Mátyás, 1749-1810). 5. Nem véglegesen alkalmazott tanár. 6. Vége a cécónak! 7. Szallonnát főz. 8. Népdalokban, mesékben járják, lakják (két szó). 9. Mátka. 10. Munkadarab! 11. Zavaros angol szem! 12. ... meridiem; délelőtt, latinul. 13. Szájaskodik. 17. Szintén nem. 21. Pest megyei község. 22. Tülevelű őserdő Európa és Ázsia északi részén. 24. **A gondolat harmadik, befejező része (zárt betűk: T,L,N).** 27. Mögé ellentéte. 28. Tömör posztószerű anyag. 33. Halkan mond. 35. Bűnhődik. 37. Pap jubileumi szertartása. 39. Veterán holland labdarúgó. 40. Gondtalan anyagi helyzet. 44. Angliai grófság, Norwich a székhelye. 45. ...-Tin-Tin; filmsztár kutya. 47. Enyhe figyelmeztetés. 48. Nem ide. 51. Kedvesség, bár, régies szóval. 55. Foglalatba csavarjuk. 58. Becézett Lídia. 60. November 14-én tartja névnapját. 61. Tüzérségi alegység. 63. Malac hangja. 64. Gyönyör. 66. Alma-...; a kazah főváros. 67. Barnásvörös. 69. Zenekar tagja! 70. A bizmut vegyjele.

Bár a szerző érdekes és tanulságos művét elsősorban egyetemi hallgatóknak és kezdő kutatóknak szánja, a könyv ennél sokkal szélesebb olvasóközönség figyelmére is számot tarthat. A munka fő célja, hogy kialakítsa olvasóiban a nyelv történeti látásmódjának készségét: szemléletet adjon. A szintézis jellegű tankönyv-kézikönyv első fejezetében olyan általános kérdésekről esik szó, amelyekre minden egyes nyelvhasználó kíváncsi: milyen alapokon nyugszik a nyelv, melyek az egyezések és különbözőségek a nyelvek fejlődésében, hol kereshetők a nyelv történetének időhatárai, hogyan és miért keletkezik vagy hal ki egy-egy nyelv. A szerző a nyelvet az anyag tárgyalása során mindig két, egymással szoros kapcsolatban álló oldaláról közelíti meg: egységesen vizsgálja a nyelvi rendszert (az állományt) és annak közlésbeli felhasználását (a nyelvhasználatot) – ezek ugyanis kölcsönösen meghatározzák egymást.

A könyv mondanivalójának gerincét a *nyelvi változások* összetett kérdéskörének boncolgatása adja. A nyelv változásaiban két erő harcol állandóan egymással: a hagyományörzés, a változatlanságra való törekvés (ezzel biztosítva, hogy az egymást követő nemzedékeknek ne legyenek megértési gondjaik, tapasztalataikat át tudják adni), valamint az újítás szorgalmazása (amelyre viszont az emberi élet folyamatos átalakulása miatt van szükség). A nyelv történetének vizsgálata természetesen elsősorban az újításokhoz, a változásokhoz kapcsolódik. Mik tehát a nyelvi változások indítékai? Mi miatt és mi végett történik egy-egy változás? Ezeket a kérdéseket tárgyalja a könyv egyik legérdekesebb fejezete. Szó esik itt a történelmi-társadalmi okok hatásáról a változásokban (népek új lakóhelyre költözése, műveltségváltozások), az emberi gondolkodásról mint változási indukátorról (pl. az asszociációs változásokban), a nyelv sajátos szerepéről (a hangtörténeti változások jó részének magyarázata itt kereshető), a közlés értelmi és érzelmi hatáserősségének igényéről (pl. az egyeztetés kérdései, az eufemisztikus kifejezések kialakulása, esztétikai törekvések a névadásban), s végül a nyelvi ökonómia való törekvéseiről (betűszók, szórövidülések, múlt idők kipusztulása stb.). Megtudjuk továbbá azt is, hogy a nyelv egyes részrendszerei nem egyformán érzékenyek a változásra: minél zártabb a rendszer önmagában, annál ellenállóbb. Ezért a hangrendszer, a grammatikai szerkesztésmód jóval nehezebben változik, mint a szókincs.

Amit itt eddig elmondtunk, az csak csepp a tengerben: a mű fejezeteiben a nyelvi változások kapcsán szó esik még a nyelvek egymásra gyakorolt hatásáról, a jövevényszavak problémáiról, a kétnyelvűségről, a nyelvcseréről, a nyelvjárások bonyolult kérdéseiről, az írás szerepéről, a nyelvi norma kialakulásáról. Az olvasót különösen lenyűgözi az elvi mondanivaló illusztrálására felhozott bőséges példaanyag, amely egyúttal azt is kézzelfoghatóvá teszi, milyen szorosan függ össze a nyelv a mindennapi élettel, annak változásaival. Ezért mindenki, aki vállalja a fáradságot, és elolvassa „A történeti nyelv-tudomány alapjai”-t, nemcsak a nyelvről, hanem a világ dolgairól is többet fog tudni.

Haader Lea

A „hazai nyelv a nemzeti szeretetnek legszorosb kapcsa”

Sátoraljaújhely, 1989

A széphalmi mester születésének 230. évében megtartott anyanyelvi verseny résztvevőinek megnyilatkozásaiból a nemzet ragaszkodó szeretete csengett ki. „*Féltem hazámat*”, „*aggódom sorsáért*”, „*Óh ember, a hitedet ne veszítsd el!*” – ilyen és hasonló megfogalmazások tanúi lehettünk.

Az írásbeli dolgozatokban mindkét kategóriában (gimnázium, szakközépiskola – szakmunkásképző) találékony fogalmazás, kevésbé biztos nyelvi-nyelv-tani ismeret és helyesírási tudás tükröződött. A szóbeli témák pedig a vázlat alapján történő megnyilatkozás képességét mérték: 1. *Útvaló* (ballagási búcsúztató); 2. *Jövőmről, jövőnkéről* (töprengés); 3. *Péchy Blankáról* (megemlékezés). A versenyzők nagy többsége a második témát választotta.

A húsz legeredményesebben szereplő tanulónak és felkészítő tanárának nevét, iskoláját az alábbiakban adjuk közre: *Andok Mónika* Kisfaludy Károly Gimnázium (Mohács), tanára: Schweier Béláné; *Árvay Anett* Nagy Lajos Gimnázium (Szombathely), tanára: dr. Horváth Zoltánné; *Baranyai Márta* Táncsics Mihály gimnázium (Orosháza), tanárai: Pleskó Ilona, Fülöp Csaba; *Bóta János* Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakmunkásképző (Miskolc), tanára: Kárpáthy Zoltánné; *Fábián Kira* Rudas László Szakmunkásképző Intézet (Dunaújváros), tanára: Szentirmainé Orbán Mária; *Galántai Rita* Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium (Szeged), tanára: Farkasfalvi Ágnes; *Huszár Judit* Egészségügyi Szakiskola (Szolnok), tanára: Szerkes Ferencné; *Igrényi Katalin* Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző Intézet (Szolnok), tanára: Csákvári Sándorné; *Karácsonyi Judit* 120. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet (Mezőkövesd), tanára: Bukta Éva; *Kirsch Attila* Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakiskola (Pápa), tanára: Bartosné Illés Zsuzsanna; *Korponay Bereniké* Dobó István Gimnázium (Eger), taná-

ra: Moys Klára; *Kutas Gabriella* Vajda Péter Gimnázium (Szarvas), tanára: dr. Kutas Ferenc; *Lukács Melinda* 212. Sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet (Eger), tanára: Nagy Imréné; *Molnár Zsuzsanna* Tóth Árpád Gimnázium (Debrecen), tanára: Máté József; *Németh Erzsébet* Fischer Mór Porcelánipari Szakmunkásképző Intézet (Herend), tanára: Dandé Péterné; *Niedermayer Éva* 511. Sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet (Komló), tanára: Harsányi Zoltánné; *Palásti Júlia* Kossuth Lajos Gimnázium (Sátoraljaújhely), tanára: Juhász Istvánné; *Papp Edit*

Szent-Györgyi Albert Egészségügyi Szakközépiskola (Kecskemét), tanára: Mayerné Mikulész Erzsébet; *Talián Andrea* Fényes Elek Közgazdasági Szakközépiskola (Budapest), tanára: Bereczki Magdolna; *Tóth Imre* Herman Ottó Gimnázium (Miskolc), tanára: Kovács Ferencné.

Emlékplakettet és pénzjutalmat két szaktanár kapott (ők is méltóan eredményesen készítettek fel tanítványaikat a versenyre): *Csákvári Sándorné* (Szolnok) és *Pleskó Ilona* (Orosháza).

G. R.

Figyelmező

„Egyben legalább a magyar nyelvet illeti a dicsőség, hogy az emberek gondolatát legtokéletesebben fejezi ki, ez azon szójárás, mely szerint akit nem becsülünk: haszontalan embernek nevezzük. A mérték, mely szerint az emberek egymásról ítélnék, hasznavehetőségükben fekszik.”

(Eötvös József)

„Mert ha az embernek valami mondani valója van, vagy éppen sok mondanivalója, az csak annyit jelent, hogy sok építő-téglája van. De még azokat a téglákat össze is kell rakni tudni, hogy emeletes, sőt két-három emeletes házak legyenek belőlük.”

(Mikszáth Kálmán)

„A szó értéke mindenekelőtt a helyzettől függ, s annál nagyobb művész valaki, minél inkább újat tud varázsolni a régiből. Herakleitos mondása semmire sem áll inkább, mint a nyelvre. Minden folyik, hullámzik és megújul.”

(Kosztolányi Dezső)

„Régi igazság, hogy anyanyelvét is jobban tudja, aki még egy nyelvet tud.”

(Kodály Zoltán)

„Naponta kidoboltatva, kötelezővé kell tennünk az anyanyelv védőoltásait: példának okáért két fiola Petőfi a szabadság szeretetének koronaerébe, tíz köbcenti Tóth Árpád jelzősorvadás ellen, az egyenes tartás védelméről nem is szólva...”

(Sütő András)

„A szellem területén a legnagyobb rögzítő a nyelv s a legnagyobb forradalmasító a valóság. A nyelv azt akarja, hogy a fiak is úgy gondolkozzanak, érezzenek, mint az apák; a valóság még az apákat utánzó fiakat is elsodorja példaképüktől. A vér hordja a test öröklését, a nyelv a lélekét.”

(Németh László)

„A mesterségesen, erőltetve csinált mondatban mindig meglátszanak az erek és a csontok. A stilsztika szerény, mint Mikes. Ne akarjunk többet mondani, mint amennyit gondoltunk, mert mondatunk beteg lesz.”

(Babits Mihály)

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem az **Édes Anyanyelvünk** című lapot példányban, és kérem, az alábbi címre kézbesítsék:

A megrendelő neve:
Címe:
Város (község):
Utca, tér:
Házszám: em. ajtó
Irányítószám:

Az előfizetési díjat a részemre küldendő átutalási postautalványon egyenlitem ki.
Előfizetési díj egy évre: 100,-- Ft,
fél évre: 50,-- Ft

Postaláda

Nyers, ízléstelen stílus. Neihart Rozina – 7754 Bóly, Ady Endre u. 13. – olvasónk levelét együttérzéssel olvastuk.

Nemcsak nyelvünk féltése tükröződik ebből a levélből. azt is világosan kifejti írója, hogy a beszéd az ember gondolatainak és érzelmeinek a legfontosabb kifejezőeszköze, tehát le is lepez bennünket, másrészt hatással van ránk. A közösség szókinccse meg a sajátunk egyaránt alakít minket, nemesíti vagy durvítja érzelmi világunkat, személyiségünket. A nyers, ízléstelen stílus azért olyan veszélyes, mert hozzá lehet szokni, sőt hozzáedződni is lehet. Bizony sáros lesz az, akinek sárban kell járnia. Századunk sok mindenben adott nagyobb szabadságot az embernek, többek között a szólásban is, de még nem tanultunk meg helyesen élni vele. Sokan vannak, akik összetévesztik a szókimondást a sértő nyerseséggel, sokakat a háborúk, a szenvedések, a gondok kiábrándulttá, sőt cinikussá tettek, ismét mások meg akarnak hökkenteni, vagy gyáván idomulnak környezetükhöz, tehát sérült, beteg, eltorzult szívű-lelkű emberek fertőzik az „egészségeseket”. Ezért kell gátat vetni a nyelvi durvaság terjedésének. Tudjuk, hogy hosszú ideig tartó küzdelem ez, hiszen világjelenségről van szó. Természetesen nem a régi visszafogottságot kívánjuk, az már aligha tér vissza, hanem az ép lelkű társadalmat tükröző őszinte, de tapintatos, egyszerű és ízléses kifejezés mód az eszményünk.

Egedy Mária

A szem szó jelentéskettség. Fazekas Miklós – 2112 Veresegyház, Kémény Kálmán u. 35. – érdekes kérdést intézett hozzánk.

Szólásaink, közmondásaink szívesen élnek a szem szó jelentéskettségére adta lehetőségekkel. A vak tyúk is talál szemet mondásban is ez a szójáték mutatkozik meg, s ugyancsak kettős értelmet tulajdonítunk a gazda szemé hízlalja a jószágot népi megállapításnak. Ha a szem szónak a 'gabonafélék magja' jelentését választjuk, akkor a közmondás konkrét értelmet kap, azt jelenti, hogy a megevett takarmánytól hízik a jószág. Ha azonban 'látószerv'-nek értelmezzük a szem-et, akkor átvittebb jelentést hordoz a mondás, és arra utal, hogy a gazda gondossága, lelkiismeretes-

sége, figyelme elősegíti állatainak fejlődését, gyarapodását.

Felde Györgyi

Sportszervezetek megnevezése. Studniczky Ferenc – 1146 Budapest, István-mezei út 3. – kérdésére a következőket válaszoljuk:

A levelében említett névváltozatok közül mi a Magyar Korcsolyázószövetség változatot ajánljuk elfogadásra. A név korcsolyázószövetség elemét azonban egybe kell írni, mert jelöletlen birtokos jelzős összetétel; jelentése: korcsolyázóknak a szövetsége. (Ha különírnánk, ezt fejezné ki: a szövetség korcsolyázó vagy: korcsolyázik!)

A Magyar Korcsolya Sport szervezetnévként két szempontból sem fogadható el. Egyrészt azért nem, mert ennek a fogalmat jelölő minősítő jelzős szerkezetnek egyik eleme sem utal arra, hogy szervezetről van szó. Másrészt pedig a helytelen írásmód miatt. A korcsolyasport (= korcsolyával űzött sportok összessége) kifejezés elemei határozói viszonyban vannak egymással, s mivel ezt a viszonyt nem jelöli rag, a szóelemek nem szakíthatók el egymástól.

T. Urbán Ilona

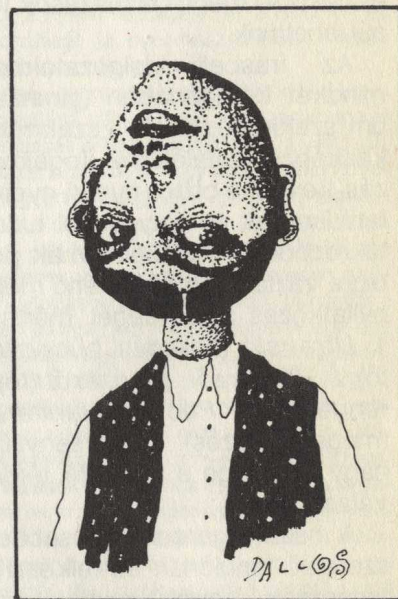
Ismét az idegen szavakról. Dr. Muzsnay Jenőné olvasónknak – 1132 Budapest, Visegrádi u. 5/C – a következőket válaszoljuk:

Megértjük haragját, de teljesen nem tudunk igazat adni Önnek. Bármelyik nyelvet vizsgálja meg, mindegyikben talál idegen szavakat, s az áramlás állandó. Az egyes kultúrák és technikák nem ellenségesek egymással. Mindig tanultunk másoktól, s nagy baj, hogy tőlünk kevesen tudnak tanulni. Természetesen küzdünk a felesleges idegen szavak ellen, de pusztán előítéletből nem dobjuk ki azokat, amelyekre szükségünk van. Egyoldalas levelében Ön is használt elkerülhető idegen szavakat, kifejezéseket: gratulációm, gratulálok, reklám, patent, lexikon, elektronika, propaganda (kétszer is). Pedig bizonyára tudja, hogy ezek nem magyar szavak, s talán tudna is helyettük megfelelőt mondani. Nem olyan egyszerű kérdés ez! A kooperáció valóban együttműködés-t jelent, a koprodukció azonban a közös munka eredményét fejezi ki, tehát a m. együttes teljesítmény. Ezek szakszavak, és az más lapra tartozik, hogy a nem

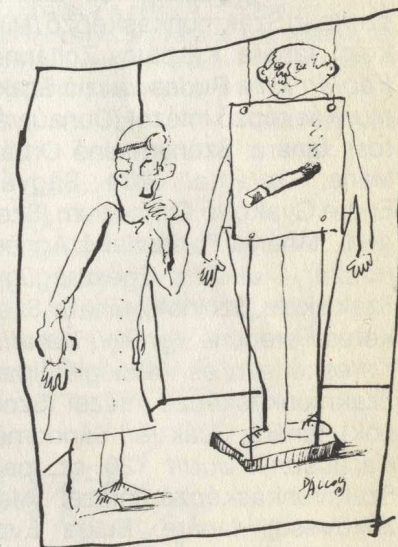
„vájtfülűek” szívesen élnek olyan kifejezésekkel, amelyeknek az árnyalatnyi különbségét nem ismerik. A licenc sem szabadság, sem nem találmány, hanem: engedély a szabadság felhasználására.

Arra kérjük, legyen továbbra is „hüség” olvasónk, de haragját csillapítsa az, hogy kivételesen nem volt igaza.

Egedy Mária

Feje tetejére állított nyelvezet

Kedves Olvasónk!

Ha biztonságosan akar hozzájutni az Édes Anyanyelvünk című laphoz, kérjük, fizessen rá elő egy évre vagy egy fél évre e megrendelőlappal. Kérjük, a megrendelőlapot borítékban, bérmentesítve az alábbi címre küldje el:

SZÉCHENYI TÁRSASÁG
Budapest 1096
Sobieski János u. 40., l.e.1.

Leleplezve